Inventive Publication

International Inventive Multidisciplinary Journal

An International Peer reviewed Refereed Journal ISSN : 2348-7135

Ref. Inv. PC, IIMJ-D-01/05 Date 28. 12. 2020

CERTIFICATE

This is to certify that the research paper entitled

राष्ट्रीयत्वाची भावना आणि डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची समकालीन प्रस्तुतः

Authored by

प्रा. डॉ.अमर कांबळे

मा .श्री . अण्णासाहेब डांगे कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय ,हातकणंगले

Paper was reviewed by double blind peer review committee. The paper is original and innovative. It is published in International Inventive Multidisciplinary Journal, ISSN 23487135. Indexing Google Scholar, Cosmos Impact Factor: 5.210.

Volume -8, Issue-12, Dec - 2020

Shinde K. D.

Chief Editor- K. D. Shinde

Inventive Publication
Pune-411046, Maharashtra, India
iiej2011@gmail.com, imej2011@gmail.com
www.inventivepublication.com

कोरोनानंतरचे जग / प्राचार्य डॉ. प्रकाश कुंभार

Coronanantarache Jag / Prin. Dr. Prakash Kumbhar

© संपादक
डॉ. प्रकाश कुंभार, कोल्हापूर

ISBN : 978-81-946572-9-3

संपादक
प्राचार्य डॉ. प्रकाश कुंभार
'गौराई', स.नं. ४८९, प्लॉट नं. ११-२ ई वॉर्ड, पायमल वसाहत,
जागृतीनगर, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) ४१६ ००८. भ्रमणध्वनी : ९८२२१९४८०७
ई-मेल : prakashkumbhar4807@gmail.com

प्रकाशक
दादासाहेब काका जगदाळे
तेजश्री प्रकाशन
महालिंग मळा, यशवंत कॉलनीजवळ,
मु.पो. कबनूर, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर - ४१६ १३८
भ्र. ८२७५६३८३९६

मुद्रक
भारती मुद्रणालय,
८३२ ई, शाहूपुरी, ४थी गल्ली, कोल्हापूर. - ४१६००१
फोन : (०२३१) २६५४३२९

प्रथमावृत्ती : दि. ३ जानेवारी, २०२१

मूल्य : रु. ६००/-

मलपृष्ठ -४ बर्ल्ब मजकूर साभार : उत्तम कांबळे, नाशिक
कोरोनाची छायाचित्रे साभार - आबासाहेब थोरात, नाशिक
थायलंड येथील फॅक्टस इमेजेस
कोरोना चित्र आभार : किरण मोरे, इचलकरंजी.
डॉ. व्ही. एन. शिंदे, कोल्हापूर. drmshindeblogpootion
डॉ. अलोक जत्राटकर, कोल्हापूर. hptt priydrshan

(टीप : संपादकाच्या पूर्व परवानगीशिवाय या ग्रंथातील काही भाग व लेख इतरत्र प्रसिद्ध करू नये. केल्यास कायदेशीर कारवाई केली जाईल.)

Scanned with CamSc

२९.	कोरोनाने आपल्याला काय शिकवलं?	: तनुजा शिपूरकर	३०३
३०.	कोरोनाने बरंच काही शिकवलं	: डॉ. नितीन शिंदे	३०८
३१.	कोरोना आणि कोरोनानंतर	: डॉ. अजित मगदूम	३२१
३२.	अफवा आणि चुकीच्या माहितीची महामारी	: डॉ. प्रमोद गंगणमाले	३२६
३३.	कोरोनोत्तर मराठी साहित्यातील स्त्रीवाद	: डॉ. वंदना महाजन	३३८
३४.	कोव्हिड-१९ आणि स्त्रिया	: डॉ. मोना चिमोटे	३४७
३५.	कोरोनानंतरचे स्त्री भावविश्व : अपेक्षा	: डॉ. ऋतुजा वडसकर	३५६
३६.	कोरोना विषाणूचे दुष्परिणाम	: डॉ. सर्जेराव जाधव	३६४
३७.	'कोरोना'नंतरचे वास्तव आणि आव्हाने	: डॉ. सुजय पाटील	३७७
३८.	कोरोनानंतरचे जग	: डॉ. प्रवीण चंदनशिव	३८१
३९.	कोरोनाला आधार मानसशास्त्रीय मूल्यांचा	: डॉ. बी. एस. पाटील	३८८
४०.	कोरोनासोबत... कोरोनानंतर....	: डॉ. चंद्रकांत पोतदार	३९५
४१.	जगाला धडा देणारा कोरोना	: धनाजी सुर्वे	४०६
४२.	प्लेग आणि नोबेल कोरोना	: डॉ. केशव हरेल	४१६
४३.	कोरोना काळात जगण्याला बळ देणारी आकाशवाणी	: पूजा रेंदाळे-सुर्वे	४२८
४४.	योगसेतू आणि कोरोना	: अस्मिता हरेर	४३५
४५.	कोरोनाचा शिक्षण व्यवस्थेवरील परिणाम	: डॉ. अरुण शिंदे	४४३
४६.	कोरोना : विद्यार्थी आणि शिक्षण	: डॉ. महेश खरात	४५१
४७.	कोरोना आणि शिक्षण	: डॉ. वनश्री सोने-फाळके	४५८
४८.	कोरोना आणि महाविद्यालयीन शिक्षण	: डॉ. प्रकाश दुकळे	४६७
४९.	दृश्यकलेतील कोरोनानंतरचे अर्थजगत	: प्रा. बी. एस. पाटील	४७२
५०.	विश्वाला भारतीय अध्यात्माची गरज	: डॉ. दिपक स्वामी	४७५
५१.	कोरोनानंतरचे अध्यात्म	: डॉ. मल्लिकार्जुन माळगी	४८३
५२.	कोरोना आणि वारकरी संप्रदाय	: डॉ. धनंजय होनमाने	४८७
५३.	कोरोनानंतरच्या काळातील तरुणपिढीसमोरील आव्हाने	: डॉ. अमर कांबळे	५०५
५४.	कोरोना आणि मातंग समाज	: डॉ. शरद गायकवाड	५११
५५.	कोरोनाकाळातील घरेलु महिला कामगारांच्या समस्या	: डॉ. सुनिता अमृतसागर	५१६

Scanned with CamScanner

दत्त ट्रेडर्स

बेदाणा मर्चंटस् अँण्ड कमिशन एजंट

विकास सोसायटी, गाळा नं. ४, मार्केट यार्ड,
तासगांव (जि. सांगली).
फोन : ०२३४६ - दु. २४२४३३
नि:२४०४३३, फॅक्टरी : २५०४३३

प्रोप्रा. वैभव वि. पाटील. मो. ९४२२०४०४३३

दत्त सिमेंट प्रॉडक्टस् अँण्ड फॅब्रिकेटर्स

२१/२१ इंडस्ट्रियल इस्टेट, तासगांव (जि. सांगली)

फोन : (०२३४६) ऑफिस २५०४३३ दु. २४२४३३ नि. २४०४३३

• सिमेंट पाईप्स, सेप्टीक टँक्स व सर्व प्रकारचे हौद
• हैड्रॉलिक प्रेशरवर तयार केलेले सिमेंट ब्लॉक्स (विटा)
• लोखंड ग्रील्स व सर्व प्रकारचे फॅब्रिकेशन कामासाठी

प्रोप्रा. युवराज ह. गोलप मो. ९४२२६१२६२३

Vinod S. P
Mo. 9422580305

UNIQUE
BIOLOGICAL & CHEMICALS

AUTHORISED DEALER
IN REMI INSTRUMENTS

DEALERS IN

All Kinds of Biological Chemical,
Glassware Instrument and Equipment
Borosil, J-Sil Emkay, Elico, Ketan
Equiptronics, Whatman, Visual Chart etc.

471, 'E' Vasant Ratan Appt; 3rd Lane, Shahupuri, Kolhapur - 416 004
Ph: (0) 0231-2661216 (R)937095, E-mail : Vinodunique@yahoo.com

शिवाजी विद्यापीठ मराठी शिक्षक संघाचे त्रैमासिक

शिविम संशोधन पत्रिका

लोकसंस्कृतीची आविष्कार रूपे

• संपादक •

प्रा. (डॉ.) शिवकुमार सोनाळकर

• अतिथी संपादक •

डॉ. मिलिंद हुजरे

डॉ. तानाजी कदम

डॉ. शहाजी पाटील

• कार्यकारी संपादक •

डॉ. नीला जोशी

• संपादक मंडळ •

प्रा. (डॉ.) नंदकुमार मोरे | डॉ. गोमटेश्वर पाटील | डॉ. तानाजी कदम | डॉ. दिपक चापूरा

• सल्लागार समिती •

डॉ. राजन गवस | डॉ. प्रकाश कुंभार | डॉ. डी. ए. देसाई | डॉ. अनिल गवळी

• प्रकाशक •

अध्यक्ष, शिवाजी विद्यापीठ मराठी शिक्षक संघ, कोल्हापूर
अनुराज, ७/ब सूर्यवंशी कॉलनी, सानेगुरुजी वसाहत, कोल्हापूर

मुद्रक

ऑफसेट,
औद्योगिक वसाहत, पलूस, (जि. सांगली)

मूल्य: ₹ ३००

लोकनाट्य कलांचे बदलते स्वरूप : लोकनाट्य तमाशा	युवराज नानाजीराव खरात	१६१
कोरकू आदिवासींचे विधीनाट्य : खाम	डॉ.धनंजय महादेव होनमाने	१६५
लोकसाहित्य आणि ललित साहित्य यांचा अनुबंध	डॉ. उदय रामचंद्र जाधव	१६९
स्त्रीमनाचे उत्कट आविष्कार: 'उखाणे'	डॉ.मानसी जगदाळे	१७३
लोकसाहित्याचा मौखिक आविष्कार : लोकगीते	डॉ.कदम संभाजी धोंडीराम	१७६
लोकपरंपरेतील लोककथागीतांचे स्वरूप विशेष	डॉ.अमर कांबळे	१८१
लोककला संगोपन : बदलती आविष्कार रूपे	निवृत्ती दत्तू कार्वेकर	१८५
आदिवासी लोकगीतांमधील स्त्रीण दर्शन	केशव धोंडिबा टिपरसे	१८८
कीर्तन परंपरेचे स्वरूप व सद्यस्थिती	माली श्रीधर कोळेकर	१९१
महाराष्ट्रातील आदिवासींची लोकनृत्ये: मयाडा आनिदंडार	प्रियांका अशोक कुंभार	१९४
संत एकनाथांच्या भारुडातील लोकाविष्कार	सौ.शुभांगी तानाजी कुंभार	१९८
हादगा गीतातील स्त्रीसंवेदना	डॉ. लता पांडुरंग मोरे	२०१
महाराष्ट्रातील व्रत–उत्सव परंपरा–अध्यात्म् व वैज्ञानिकता	लक्ष्मी पवार	२०४
प्रयोगक्षम लोककलांच्या सृजनात्मक आविष्कार	डॉ. विशाल प्रकाश शिंपावत	२०७
गजीढोल: एक लोकाविष्कार	संतोष लोंढे	२११
भारतीय व पाश्चात्य लोकसंस्कृतीच्या आविष्कार रूपांमधीलअनुबंध	डॉ.स्नेहा सुभाष प्रभु महांबरे	२१३
जात्यावरच्या ओव्या–स्त्रीमनाचा भावनाविष्कार	डॉ.सविता अशोक माळी	२१८
मराठी लोकनाट्याची परंपरा व अभिव्यक्तीचे वेगळेपण	प्राचार्य डॉ.शिवलिंग मेनकुदळे	२२२

ISSN No. 2319-6025

गोंधळ या विधिनाट्याचे स्वरूप	डॉ. प्राजक्ता प्रल्हादराव शिंदास	२२६
रंजनपर लोकनाट्य – 'तमाशा'	डॉ. वैशाली किरण औताडे	२३०
तासगाव तालुक्यातील लोक भाषेतील म्हणींचा अभ्यास	धनश्री विश्वास पाटील	२३४
लोकगीत परंपरेतील हादगा (भुलाबाई) कुंभारवाडा	डॉ. एकनाथ आप्पाराव पाटील	२३७
कीर्तनसंस्था: विचार व विस्तार	डॉ.सुजय बापूराव पाटील	२४०
राजापूर तालुक्यातील धनगर समाजाचे परंपरागत गजोनृत्य	डॉ.विजयमजंका पाटील	२४४
गावाकडची दिवाळी: विधी व गाणी	डॉ.शकुंतला पिसाळ	२४९
दंतकथांचे स्वरूप	डॉ.पोळ हणमंत रामचंद्र	२५१
लोकसंस्कृतीचा मौखिक आविष्कार– लोककथा	डॉ. गजानन जाना घोटे	२५५
लोकसंस्कृतीचा उपासक : वासुदेव	डॉ. राजश्री चंद्रकांत पोवार	२५८
गोंधळी समाज परंपरेतील स्त्री–प्रतिमा	डॉ. नम्रता हवळगे	२६१
विवाहात : हिंदू–मुस्लिम सांस्कृतिक समन्वयाचा विलक्षण लोकाविष्कार	डॉ. रफीक सूरज मुल्ला	२६४
लोकसाहित्याच्या जतनातून ग्रंथालय पर्यटन : एक अभ्यास	डॉ. राजेश शं. राजम	२६७
'ललिता'चे लोकनाट्यस्वरूप	डॉ.सुनीता शेळके	२७१
हुमणे : लोकाविष्काराचे एक रूप	डॉ. संजयकुमार मधुकर सरगड	२७५
लोककथेतील जीवनविषयक तत्त्वज्ञान	प्रविणसिंह बहादूरसिंह शिलेदार	२७८
मराठी साहित्यातील लोककथागीत–हादगा	डॉ. भारत विठ्ठलराव शिंदे	२८१

ISSN No. 2319-6025

१५ . काळ आला होता पण वेळ आली नव्हती - पूर्ण नाश होण्याची वेळ आली असताना ती टाळून निभावून जाणे.

१६. असेल तेव्हा दिवाळी नसेल तेव्हा शिमगा - कमाई भरपूर झाली की चैन करायची व कमाई नसली की उपाशी राहायचे.

१७.ओल्याबरोबर सुकेही जळते - दुष्टांच्या करणीने त्यांचे नुकसान तर होतेच पण त्याबरोबर सज्जन लोकांनाही त्रास होतो.

१८ . मनात मनोरे पुढे ताट कोरे - मनात पुष्कळ इच्छा असतात पण गरिबीमुळे त्या पूर्ण होऊ शकत नाहीत.

१९ . माय तशी बेटी गहू तशी रोटी - आईचे गुण मुलीत उतरतात धान्याच्या दर्जानुसार त्यापासून केलेले अन्नही त्याच दर्जाचे होते.

२० . मन चिंती ते वैरी न चिंती - मनात जेवढे वाईट विचार येत असतात तेवढे शत्रूही करत नाहीत.

समारोप :

म्हणी या समजायला अतिशय सोप्या आहेत. त्यांचे अर्थ माहीत असतील तर अडाणी माणूस देखील सहज या म्हणी वापरू शकतो. लोकसाहित्य हे मौखिक पद्धतीने चालत आल्यामुळे हजारो वर्षांपासून म्हणी एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे चालत आलेल्या आहेत त्यामुळे यामध्ये नव्याने फारशी भर पडली नाही म्हणून हा एक छोटा व सुटसुटीत असा लोक वाङ्मय प्रकार आहे ,की ज्यामध्ये स्पष्ट व सहज समोरच्याला काही सांगितले जाते परंपरेने चालत आलेला हा म्हणींचा लोकसाहित्यातील व जनमानसातील वारसा ग्रामीण भागातील स्त्री-पुरुषांनी जपलेला आहे. यातूनच महाराष्ट्राची संस्कृती जिवंत आहे. त्याबद्दल चे संकलन तासगाव तालुक्यातील विविध वयोगटातील व्यक्तींकडून केलेले आहे.संदर्भा मध्ये त्या प्रातिनिधिक व्यक्तींचा उल्लेख केला आहे .

१ . सोनाबाई बबन पाटील.

२ . अशोक कदम. ३.सुमन वायदंडे.

ISSN No. 2319-6025

लोकगीत परंपरेतील डहाका

डॉ. एकनाथ रामराव पाटील
मा. श्री. अण्णासाहेब डांगे कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय हातकणंगले जि. कोल्हापूर

'डाक' (डहाक) हा विधी म्हणजे मृत व्यक्तीच्या उत्तरक्रियेच्या प्रकारातील एक विधी आहे . कुंभाराकडून हा विधी केला जातो .बऱ्याचवेळी कुंभार डाकवाजविताना म्हणून या विधीला 'डाक' म्हणतात.कुंभार समाज व मराठा समाजामध्ये हा कुळाचार विधी म्हणून पाळला जातो. कुंभाराकडून अंत्य क्रियाकर्म करून घेतल्याशिवाय मृतात्म्यास मोक्ष मिळत नाही अशी श्रद्धा या विधीमागे आहे.

डहाकाचा प्रारंभ कसा झाला हे 'डहाका' (ढका)च्या प्रारंभ कथेत कवी रामबाळा यांनी सांगितले आहे.नारदाच्या सांगण्यावरून पांडवांनी पंडू राजाचे उत्तर क्रियाकर्म कार्य केले त्या कार्याच्या वेळी व्यासांनी त्यांना अठरा पैजा आणावयास सांगितल्या त्यात ढक्का (डाक) प्रथम आणावयास सांगितली.

व्यास म्हणे आधी आणा ढक्का त्यावाचोनी मुक्ती

चौवेदाच्या नाही तिच्या पंडू उध्दरती

ही ढक्का / ढक्का भार्गवऋषींची कन्या भार्गवऋषींच्या टाळूतून तिचा जन्म झाला .व्यासांनी अयोनी जन्म असलेली कन्या या विधीला सांगितली व पांडवांनी विनंती करून ती भार्गवऋषी कडून कार्यासाठी आणली . अन उत्तर क्रियांमध्ये ढक्केचा / डाकेचा अग्रपूजेचा मान सांगितला. अशा प्रकारे पांडवपित पंडू राजाच्या त्या कार्यापासून डाक वाजविण्यास प्रारंभ झाला .तेव्हा पासून म्हणजे सुमारे पाच हजार वर्षे पासून डाक वादन परंपरा सुरु झालेली दिसून येते.

डाक वाजविण्याचा विधी मृताच्या अकराव्या दिवशी केला जातो.मयत व्यक्तीच्या घरी हे क्रियाकर्म करणारे उपाध्ये /म्हेतर कुंभार समाजाचे असतात. या विधीच्या वेळी डाका (डहाका) हे डमरू च्या आकाराचे वाद्य असते . त्याच्या भोवती झांज हे वाद्य असते. काही ठिकाणी टाळ हि वाजवितात . पाच ऊस बांधून एक चौक केलेला असतो. त्यामध्ये फुलाची माळ घातलेल्या नारळासह कलश असतो .त्या चौकात अठरा पानांच्या विड्यावर अठरा पैजा म्हणजे तांदळाच्या पिठाची अठरा चित्रे तयार करून ठेवतात . त्यात प्रथम गणपती , नारद , कृष्ण ,महादेवाची पिंड शीर, गाय वासरू , गजे, सावज (जनावर) सूर्य, नाग, सुवर्ण, पिंपळ, शिडी, मृतपिंड (स्त्री /पुरुष) केदांळफूल, कावळा, पिशामृत, अमृतकुंभ इत्यादी चित्रे म्हणजे (पांडवानी आणलेल्या अठरा पैजा) तसेच केळीच्या खुंटाची मढपी (घर) तयार केली जाते. त्यास तीन दारे ठेवलेली असतात.नंतर चौकात खाऊच्या पानाची माळ बांधलेली असते.ही माळ बांधण्याचा अधिकार व सोडण्याचा अधिकार मृत व्यक्तीच्या भाच्यालाच असतो. मृताच्या टोच्याने कलशाला नववेढे घालतात. मध्यावर पांढरे कापड, सुपाऱ्या, फळे इत्यादी साहित्य असते. त्यानंतर गणेश व डाक पूजन करतात.

ISSN 2319-6025

नंतर डाक वाजवत कुंभार उपाध्ये सुरुवातीला गण म्हणतात . त्या गणामध्ये ' गणपतीस वंदन ' करून या कार्यास बावन्न वीरांना बोलावले जाते. तसेच अठरा पैजांची नावे घेतली जातात.तसेच डहाका प्रांभच महती हि त्यातून गायिली जाते. गणानंतर 'पानाडी' म्हटली जाते.'पानाडी' म्हणजे पाणी पाजण्याच्या वेळचे गीत.ह्या विधीमध्ये मयताचा मुलगा /बारस कासंडी घेऊन बसलेला असतो.व पाण्याची धार घालतो. आप्तेष्ट-पाहुणेरावळे समाजातील घरातील माणसे मृतात्म्यास पाणी पाजतात . म्हणजे खाऊची दोन पाने घेऊन त्यावर पैसे ठेवतात.मृताचा बारस त्या पानावर पाण्याची धार सोडतो .पाणी पाजणारी व्यक्ती तीनवेळा मयत व्यक्तीच्या पिंडाला पाणी पाजतात . यावेळी उपाध्ये मंडळी डाक वाजवीत पाणी पाजणाऱ्या व्यक्तीचे मयत व्यक्तीशी असलेले नाते संबंधयुक्त गीत गातात. त्या गीताचे स्वरूप पुढील प्रमाणे असते.

एकादशी एक वृत्त बारशी कारण । उपवास धाली आपल्या मावळया कारण ॥
भाचीबाच्या उपवास होईल उद्धार । होईल उद्धार आज पाव्हणा पत्री कारण ॥
ओवाळा ओवाळा तुम्ही साजणी गोत्र । गोत्र संगे काशी कापूर चंदनाच्या राशी ॥
सकाळ गोत्र मिळून तुम्ही पाणी पाजावं । सुवर्ण धार तुम्ही घाला तयाला ॥

असे गीत पाणी पाजताना गायिलो जाते. ह्यातून मृतात्म्याचा उद्धार होऊन त्यास सद्गती मिळते असा असा भाव व्यक्त होतो .

डाक विधी संध्याकाळी असेल तर पाणी पाजून झाल्यानंतर सर्वांना जेवायला परवानगी दिली जाते .जेवणानंतर पुन्हा डाक गीते गायिली जातात . या डाकांच्या गीतामध्ये प्रामुख्याने देवदेवतांची वर्णने व कथागीते असतात .या गीताचे स्वरूप सर्व साधारणपणे गोंधळी ,वासुदेव , पंगुळ यांच्या गीतासारखे असते .पण गोंधळी गीतासारखे त्यात नाट्य नसते.या कथागीतात 'नागावंताची कथा' 'पंडूराजाची कथा' 'नारदाख्यान ' . ' कमठाख्यान','हरीश्चंद्र- तारामती आख्यान', ' गंजे सावजकथा' 'चक्रव्यूह कथा', 'अश्वमेध कथा' इत्यादी आख्याने गीत स्वरूपात गात गात एकजण त्याचा अर्थ सांगत असतो. एखादा अभंग किंवा गौळण म्हटली जाते . त्यातून अध्यात्माची चर्चा केली जाते. मराठवाड्यात डहाकाच्या गीताबरोबरच सवाल जबाबचेही कार्यक्रम 'कलगी तु-याप्रमाणे' होतात. ज्या स्वरात डहाका वाजवला जातो तेवढ्याच स्वरप्रमाणात प्रश्नाची उत्तरे देण्याची चढाओढ दोन्ही पक्षात असते. त्यात डहाका वाजविणारा ' जान्याला ' प्रश्न विचारतो व जान्या त्याची उत्तरे देतो. कथा गीतात अध्यात्मिक आशय असतो.सवाल जबाबाच्या अध्यात्मिक कवनाचे स्वरूप लावण्यासारखे असून त्यात शेवटी रचनाकाराचे नाव गोवले जाते. मुंजा ,नरसिंह व कामाईचेही गाणे फार भक्तिभावाने गायिले जाते. मंजोबाच्या गाण्यात एका बाळाचा अंत झाल्याची करून कथा येते,

आर तो मुंजा वेल्हाळ रे । बाळा मुंजा रे '
मरण कसायान आलं रे। बाळा मुंजा रे '

नंतर 'आत्मा कुडी भांडण ' हे गीतरूपानं सादर केलं जाते.

प्राण गेला होडी होडी । आत्मा टाकून गेली कुडी
करताराची गत न्यारी । तुटली स्वर्गाची दोरी

असा अध्यात्माचा भाग असलेली गीते गायिली जातात . या गीताचा कर्ता आपले नावे गोविन असतो . हा कार्यक्रम रात्रभर चालतो . दिवसा डाकेचा कार्यक्रम असेल तर कथा सांगितली जात नाही. राहिलेली पुढील विधीगीते पहाटे म्हणतात. त्यात ' भातके ' हा गीत प्रकार असतो .

ऐशा ऐशा भाची देवा संसारी यावं । भाचीच्या वाटणीत जीवन जावावं ॥
वैकुंठ भवती आज राज्य करावं मांग । आपल्या भाचीसाला करावा राखावा ।

भातक्यानंतर मृत व्यक्तीचे नाव घालून 'मंडपी ' गायिली जाते.

……..च्या इवनाला केळीचं हो खांब
केळीचं हो खांब, त्याला उसाचा होंब
एहे पुण्य घडो तुम्हा सकळीजना ।

त्यानंतर ' मार्ग / वाटा ' गायिल्या जातात . त्यात मृतात्म्यास योग्य मार्ग कोणता तो सांगितला जातो. नंतर' आरती ' केली जाते. त्या आरतीमध्ये मृतात्म्या कपिला गायीच्या शेपटीला धरून स्वर्गी जातो. अशी श्रद्धा त्यामध्ये व्यक्त केलेली असते.

काळी कपिला गाऊरी तिला येताचा टाव
……. नावे गाय वासरू सोडवा
गाऊरीचा शेपूट धरून कैलासाला जाव . शिव हर हर ॥

आरती संपल्या नंतर हा विधी पूर्ण होतो. या विधीपाठीमागे जोतिबा ,खंडोबा , मल्हारी इत्यादी लोकदैवता प्रमाणे मृतात्मा देवत्व स्थाला जावा असा श्रद्धेचा भाव असावा असे वाटते . डाक विधी प्रामुख्याने अंत्य क्रियाकर्मांच्या वेळी केला जातो. हा विधी संपूर्ण महाराष्ट्रभर केला जातो. भारतात काही राज्यात केला जातो. काही ठिकाणी फक्त गीते गायिली जातात .पाश्चात्य देशात इंग्लंड मध्ये मृतव्यक्तीच्या स्मृतीप्रित्यर्थ लोकगीते गातात . त्यांना 'रडथीन ' म्हणतात . रशिया मध्ये ' क्रिलडळ शिर' तर आयरिश भाषेत 'डशडपी' म्हणतात .

डाक परंपरेच्या मागील सांस्कृतिक पार्श्वभूमी त्याविषयीचा लोकभ्रम ,विधी करण्याच्या पद्धती त्यासाठी लागणारी साधने वाद्ये विविध साधने कथात्मक संदर्भ देत आजही परंपरा कुंभार समाजात सुरु असल्याचे पहावला मिळते.मानवी भाव भावनांचा जीवनानुभवाचा कलात्मक आविष्कार 'डहाक' सारख्या विधीद्वारे जतन केला आहे,

संदर्भ

लोकसाहित्याचे स्वरूप : डॉ. प्रभाकर मांडे.
लोकसाहित्य कला आणि संस्कृती : गंधारे , रोंगटे, मिसाळ
मराठी लोकसंगीत : शरद व्यवहारे
लोकसंस्कृतीचे उपासक : रा. चिं. ढेरे
लोकसंस्कृतीचा अंत:प्रवाह : शरद व्यवहारे
गाव गाड्याबाहेर : प्रभाकर मांडे .
लोकसाहित्य ,लोकसंस्कृती : विद्या व्यवहारे

शिवाजी विद्यापीठ मराठी शिक्षक संघाचे विद्वत्प्रमाणित त्रैमासिक

शिविम संशोधन पत्रिका

(Peer Reviewed Referred Research Journal) ISSN No. 2319-4025
(विद्यापीठ अनुदान आयोग नवी दिल्ली मान्यता अ. क्र. ६४१७१)
वर्ष दहावे : अंक पंचवीस - सव्वीसावा
जानेवारी-फेब्रुवारी-मार्च, एप्रिल-मे-जून २०२१

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार" -
शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचलित
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव
• Accredited B++ with CGPA 2.76 by NAAC • ISO मानांकन 9001:2015 •
ता. तासगाव, जि. सांगली

लोकसंस्कृतीची आविष्कार रूपे

लोकनाटय कलांचे बदलते स्वरूप : लोकनाटय तमाशा	डॉ.धनंजय महादेव होनमाने	१६५
कोरकू आदिवासींचे विधीनाटय : खम	डॉ. उदय रामचंद्र जाधव	१६९
लोकसाहित्य आणि ललित साहित्य यांचा अनुबंध	डॉ.मानसी जगदाळे	१७३
स्त्रीमनाचे उत्कट आविष्कार: 'उखाणे '	डॉ.कदम संभाजी धोंडीराम	१७७
लोकसाहित्याचा मौखिक आविष्कार : लोकगीते	डॉ.अमर कांबळे	१८१
लोकपरंपरेतील लोककथागीतांचे स्वरूप विशेष	निवृत्ती दत्तू कार्वेकर	१८५
लोककला सोंगीभजन : बदलती आविष्कार रुपे	केशव धोंडिबा टिपरसे	१८८
आदिवासी लोकगीतांमधील स्त्रीग दर्शन	भारती श्रीधर कोळेकर	१९१
कीर्तन परंपरेचे स्वरूप व सद्यस्थिती	प्रियांका अशोक कुंभार	१९४
महाराष्ट्रातील आदिवासींची लोकनृत्ये: भवाडा आणिदंडार	सौ.शुभांगी तानाजी कुंभार	१९८
संत एकनाथांच्या भारूडातील लोकाविष्कार	डॉ. लता पांडुरंग मोरे	२०१
हादगा गीतातील स्त्रीसंवेदना	लक्ष्मी पवार	२०४
महाराष्ट्रातील सण–उत्सव परंपरा–अध्यात्म् व वैज्ञानिकता	डॉ. विशाल प्रकाश लिंगायत	२०७
प्रयोगरूप लोककलांचा सृजनात्मक आविष्कार	संतोष लोंढे	२११
गजीढोल: एक लोकाविष्कार	डॉ.स्नेहा सुवास प्रभु महांबरे	२१३
भारतीय व पाश्चात्य लोकसंस्कृतीच्या आविष्कार रूपांमधीलअनुबंध		
जात्यावरच्या ओव्या–स्त्रीमनाचा भावनाविष्कार	डॉ.सविता अशोक माळी	२१८
मराठी लोकनाटयाची परंपरा व अभिव्यक्तीचे वेगळेपण	प्राचार्य डॉ.शिवलिंग मेनकुदळे	२२२

ISSN No. 2319-6025

Scanned with CamS

लोकपरंपरेतील लोककथागीतांचे स्वरूप विशेष

डॉ.अमर कांबळे

मा.श्री.अण्णासाहेब डांगे महाविद्यालय,हातकणंगले

लोक परंपरेमध्ये लोकगीतांप्रमाणेच आपल्या संस्कृतीत लोककथागीतांचे विशेष महत्व आहे. एखादे कथाबीज लोककथागीतामधून सांगण्याची फार प्राचीन परंपरा आहे.लोकसंस्कृतीचा लोककथागीते एक अविभाज्य भाग आहेत. भारतामध्ये विशेषतः महाराष्ट्रात लोककथागीतांना धार्मिक सांस्कृतिक महत्त्वही प्राप्त झालेले दिसून येते. लोककथागीतांच्यामध्ये एक कथा गुंफून गेय पद्धतीने ती कथा सांगण्याचा प्रघात लोककथागीतांमध्ये समाविष्ट होतो.

लोकथागीतांचे स्वरूप :

लोककथागीते जगभरात प्रचलित आहेत.ती मौखिक परंपरेने चालत आलेली आहेत. त्याला धार्मिक सांस्कृतिक अधिष्ठान प्राप्त असून विविध पौराणिक इतिहासातील घटना प्रसंग, वीर महात्मे, दैवते यांच्या महतीच्या, महात्म्याच्या कथा विविध प्रसंगांच्या माध्यमातून प्रामुख्याने अशा लोककथागीतांमधून सांगितल्या जातात. महाराष्ट्रात विशेषतः ही एक लोकप्रिय पद्धत असून शाहरी वाङमय पोवाडा हे लोककथागीतांचे वेगळ्या धाटणीचे स्वरूप होय. यामध्ये डफ तुणतुणे यांच्या साह्याने वीर रसाचा.करूण रसाचा उपयोग करून एखादे कथाबीज स्फुर्तीदायक पद्धतीने सादर केले जाते .

लोककथागीत हे धार्मिक वृत्तीचे आहेत यामध्ये दुष्टांचा नायानाट करून चांगल्याचा विजय दाखवण्याचा प्रघात आहे. सन,उत्सव,समारंभ, दैवते यांच्या मूळ रूपाचे तसेच त्यांच्या दैवतीकरनाचे विविध प्रसंग समजून घेण्याच्या दृष्टीने महत्त्वाचे ऐवज म्हणून लोककथागीताकडे पाहिले जाते.प्रामुख्याने देवांचे महत्त्व, त्यांची कीर्ती, इतिहास पुरुषांचे कर्तुत्व, त्याची महती, त्यांच्या कार्याची स्तुती या लोककथागीतांमध्ये केलेली असते- कथेतील मुख्य पात्राच्या अवतीभवतीच्या घटना प्रसंगांना एकत्र गुंफून मुख्य पात्राचे महत्व अबाधित ठेवण्यासाठी लोककथागीतात एखादा प्रसंग किंवा त्याच्या जीवनातील एखादी महत्त्वाची घटना,त्याचे कर्तृत्वशाली पराक्रम लोककथागीतात सांगण्याची प्रघात आहे. हे गुणगान सांगण्याची पद्धत गेयताप्रधान , उत्कंठावर्धक असल्याने लोकमानसात याला मान्यता प्राप्त झालेली दिसते. संगीत नृत्य, गीत यांची साथ यामुळे या लोककथागीताना अधिक वेगळेपण प्राप्त करून होते. एकाटप्प्यात सरळपणे एखादे महात्म्य श्रोत्यांना ऐकण्यास मिळत असल्यामुळे याठिकाणी आनंद समाधान हे प्रयोजनही सार्थ ठरते. कथानकाचा प्रारंभ, मध्य आणि शेवट असे टप्पे लोककथागीतात सांगता येतील. सुरुवात आणि उत्कंठावर्धक शेवट, सत्याचाच विजय असत्याची पराजय नितीप्रधान जीवन व्यवहाराला प्रोसाहित करणारी ही लोककथागीते पहावयास मिळतात.

ISSN No. 2319-6025

Scanned with CamSc

Inventive Publication

International Inventive Multidisciplinary Journal

An International Peer reviewed Refereed Journal ISSN : 2348-7135

राष्ट्रीयत्वाची भावना आणि डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची समकालीन प्रस्तुत:

प्रा. डॉ.अमर कांबळे

मा .श्री . अण्णासाहेब डांगे कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय ,हातकणंगले

प्रस्तावना :

व्यक्तीपेक्षा देशाचे श्रेष्ठत्व मोठे आहे.राष्ट्रीय एकात्मतेची सांघिक भावना सर्वांच्या ठायी निर्माण झाली पाहिजे, ही डॉ .बाबासाहेबांची भूमिका आहे .डॉ .आंबेडकर म्हणतात " आज राष्ट्राला कोणत्या गोष्टीची गरज असेल तर जनतेच्या मनात राष्ट्रीयत्वाची भावना निर्माण करण्याची आपण प्रथम भारतीय आहोत नंतर हिंदू ,मुसलमान ,सिंधी ,कानडी या अलगपणाच्या भावना निर्माण करण्यापेक्षा आपण प्रथम भारतीय आहोत आणि नंतर ही भारतीयच आहोत " ही राष्ट्रीयत्वाची सर्वोत्तम सर्वश्रेष्ठ भूमिका डॉ . बाबासाहेब आंबेडकर यांनी मांडली या भूमिकेतून प्रत्येकाला आपण भारतीय असल्याचा अभिमान असायला हवा ही बाबासाहेबांची भूमिका होती.आजच्या वर्तमानात या विचाराची फार गरज आहे . जागतिकीकरणाच्या बदलेल्या काळाबरोबर नवे प्रश्नही निर्माण होत आहेत . नवनव्या समस्या ,जाणिवा निर्माण होत आहेत .असहिष्णुतेच्या वातावरणात शैक्षणिक ,सामाजिक, धार्मिक क्षेत्रांचे व्यापारीकरण,बाजारीकरण आणि धार्मिक धर्मांधता प्रचंड मोठ्या प्रमाणात वाढलेले दिसते. अशा काळात मानवी मूल्यांचा -हास नेहमीच होत असतो. किंबहुना तो होतोच.राष्ट्रीय एकात्मतेला, एकसंघतेला नवे आव्हान उभे राहते .सर्वांगीण,सर्वंकष बदलाची म्हणजेच व्यवस्था परिवर्तनची लढाई कधी नव्हे ती अधिक तीव्र करण्याची गरज या काळाची निकड बनते अशावेळी राष्ट्रीय ऐक्याच्या आणि एकात्मतेच्या वैश्विक विचारसरणीचा प्रचार आणि प्रसार होणे महत्वाचे असते.

कीवर्ड : संविधान,राष्ट्रीय एकात्मता ,डॉ.आंबेडकर ,राष्ट्रीयत्व, संविधान सरनामा

विषय विवेचन :

जात,धर्म,पंथ व वंश यांच्या विविधतेत आणि एकमेकांना असमान किंबहुना दर्जाचे उच्च निच्चतेचे श्रेष्ठत्व समजल्या जाणा-या बहुभाषिक,बहुधर्मीय त्यात ही जातीय विभागणी असणा-या देशात राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण करणे हे अशक्यप्राय कार्य डॉ .बाबासाहेब आंबेडकरांच्या द्रष्टया विचारसरणीमुळे शक्य झाले आहे . सामाजिक विषमता ,अस्पृश्यता, अमानुषता,जातीयता, धर्मांधता तसेच प्रांतिक आणि

Impact Factor - 6.293 ISSN-2349-638x

Aayushi
International Interdisciplinary Research Journal (AIIRJ)

PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

February – 2020

Special Issue No. 68

Editors

Mr.Sarjerao Sadashiv Chile

Dr.Shreya Vinay Patil

Dr. Ashish Shivaji Sartape

Chief Editor

Pramod P. Tandale

IMPACT FACTOR

SJIF 6.293

For details Visit our website

www.aiirjournal.com

Scanned with CamScanner

Sr. No.	Name of Authors	Title of Paper	Page No.
183.	Dr. P. L. Bhadvankar	A Body Image and Depression Relation Among Adolescents in Chandgad Tahsil	790
184.	Miss. Suvarna Sadashiv Jadhav	A study on Entrepreneurship Development Process in India	793
185.	Vandana Kharat	Present Position of Higher Education in India	797
186.	Hasabe B. R., Patil N.M., Attar G. R., Deokate D.T.	Desgin And Implementation Of Smart Dustbin	800
187.	Mr. Godase J.M. Smt. Khot S.A.	Spatio-Temporal Distribution Of Popution In Satara District Maharashtra State India	804
188.	Dr.V.K.Sawant	A Study on Administrative Aspects of Selected Industrial Training Institutes in Sangli District	811
189.	Ms Archana Vilas Katti , Prof. Dr. Ashwini Rodrigues	Recruitment And Selection	822
190.	Ambulgekar Kailash Gangadhar	Emerging Trends in Agricultural Sector & Changed Social Position of Farmers of Marathwada Region	826
191.	Prof.Chavan Rani Hanmant	Emerging Trends in Managerial skill: SWOC Analysis of Soft Skill	834
192.	Lalita S. Shinde	An overview on "Human Skill Development"	840
193.	Dr. S. Ghousinnisa	Opinion of Working Women on Entrepreneurship – An Empirical Study in YSR District, Andhra Pradesh	844
194.	Suhas Tukaram Bhajibhakare	E-Commerce Trends	851
195.	Kalpana N. Patil	Quality of Life and Occupational Stress Among Male and Female Police Constables	853
196.	Dr. Umesh M. Deshmukh	Customer Relationship Management (CRM) in Cooperative Banking	857
197.	Miss. Mali Anita Daduso, Mr. Dombe Rutuj Prasad	E-Recruitment	861
198.	Chandrakant Jaywant Bharasakle	Social Media and Commerce Post Graduate Students in Islampur	867
199.	Mrs. A. S. Salunkhe	Fuzzy Relations - A Study	875

Scanned with CamScanner

Present Position of Higher Education in India

Vandana Kharat
Assistant Professor.,
Hon Annasaheb Dange Atrs, Commerce and Science Coleegl, Hatkangale, Kolhapur

Abstract

Although there have been challenges to higher education in the past, these most recent calls for reform may provoke a fundamental change in higher education. This change may not occur as a direct response to calls for greater transparency and accountability, but rather because of the opportunity to reflect on the purpose of higher education, the role of colleges and universities in the new millennium, and emerging scientific research on how people learn. These disparate literatures have not been tied together in a way that would examine the impact of fundamental change from the policy level to the institutional level and to the everyday lives of college and university administrators, faculty and students. Now the time has come to create a second wave of institution building and of excellence in the fields of education, research and capability building. We need higher educated people who are skilled and who can drive our economy forward. When India can provide skilled people to the outside world then we can transfer our country from a developing nation to a developed nation very easily and quickly

Key words: Education, Present Position, Students, teachers.

Introduction:

Higher education refers to the education in colleges and universities. India has a large higher education system. It has more than 600 universities and over 33000 colleges with more than 20 million students. These include higher education in the fields of technical, medical, law, forestry, etc. The present situation of higher education system in India is complex and challenging. With the increase in population, there has been surge in the number of students seeking admission in these universities and colleges for higher education. In the field of higher education in India, there was the time when population of the country was much lesser and higher education was accessible to all and everyone. Students at the Universities should be allowed to stay as students only for limited period of study and research period. Beyond it, none should be allowed to stay after post-graduation. Professional students, who just want to stay on as they have nothing better to do, turn into student leaders, indulge in politics, become active members of some political party, contest union elections and ultimately become a law and order problem for the administration. Such disoriented students have no place in a university or a college.

Review Of Higher Education:

Today institutions of higher education are expected to perform roles drastically different from the ones for which they were established. Present day seekers of higher education look for educational programs with specific objectives that would add value to their services in the national and international workplaces. This demand for higher education with higher levels of aspiration poses new challenges to the universities that provide educational leadership to the colleges and the research centers affiliated to them. Since 86% of the undergraduate population is in colleges, catering to the demand for new skills from the entrants is equally a challenging task for the colleges. To uphold their role of educational leadership and responsibility, universities and colleges are under pressure to constantly ask the question Quo Vadis, i.e., which way to do? Today the debate in India is not about whether we need PHE but about how PHE institutions should be functioning. In the case of private deemed universities there are adequate regulatory and monitoring mechanisms since the deemed university status is given for a particular period of time after which the institution has to apply for renewal of the status. In addition, there are areas like community orientation and serving the immediate neighbor-hood-the social obligations of an institution-where the PHE institutions need to pay more attention. (Mukherjee, Prasanta; Mukherjee, Shabori , 2013) Higher education system is essential for national, social and economic development of the country. There is a need of value based higher education system which empowers youth for self-sustainability by inculcating employment skills and hence reducing poverty. India's higher education system is the third largest in the world. The authors (Bhatia, Kareena; Dash, Manoj Kumar,(2011)) explained in their study the critical aspects of managing, and delivering superior value of the higher education system in India. They also show the need of value in higher education system in India.

Scanned with CamScanner

Our Heritage

ISSN: 0474-9030
Vol-68-Special Issue No. 25-2020

Current Scenario of Management Institutes In India

Mrs. Vandana S. Tandale
Assistant Professor
Hon Shri Annasaheb Dange ACS College,
Hatkanangale, Dist-Kolhpaur. Maharashtra
Email- vandanak76@gmail.com

ABSTRACT:

In the current scenario, Management Education has become more challenging. The expectations from the "Managers' and "Would-be Managers" are more, with the ever-changing socio-economic pattern of the people. It is not merely getting a 'Management Degree', but it is imperative to upgrade the skills, knowledge and enlarge the network. This paper takes a close look at the present status of management institutions in India. The paper identifies certain key issues relevant to the management education institution and also suggests future directions.

KEYWORDS: Management, Education, institution, AICTE, MBA

1. INTRODUCTION

Today the development of management education can be traced back to 18th century. Management education in India is a derivative of western management thought and practice. Management schools draw some inferences from Indian epics, shastras and practices. It may be worthwhile to notice that management is a discipline which has evolved from fundamental disciplines of philosophy, psychology, economics, accounting, computer science, mathematics, statistics and industrial engineering. Often, youngsters are attracted to management education not because they need some education but are usually motivated by the positive consequences associated with management education.21st century India witnessed a drastic change in its educational system. Most Indian MBA programs are generic in nature, focusing on teaching students everything - finance, economics, strategy, marketing, operations, organizational behavior etc. But today this same knowledge does not really turns into well job requirements.

2. LITERATURE REVIEW

Management education was initiated after independence with establishment of Indian Institute of Management since than various changes, challenges issues and implication has been noticed. Panandiker, V. A (1991) figured out that Knowledge and knowledge-creation will be far more

Copyright © 2019Authors

ISSN: 0474-9030
Vol-68-Special Issue No. 25-2020

central to the management education of the coming days. He says that they are going to experience in the next decade altogether different focus of organizations and management systems. It willbe necessary to anticipate and study some of their contours so that we design appropriate system of management education as early as possible. Sahu K.C(1991) stressed that values are of utmost importance and are inseparable irrespective to any form of education, thus Management education should produce persons with such value orientation who through example of dedicated hard work in a spirit of service, can change the attitude of the people who manage towards work, and towards each other to make sure quality of life and of work life balance. Margaret MacNamara and et al.(1990) stressed on action learning in management education as management institutes are often criticized for focusing more on theory and on quantitative analysis while neglecting interpersonal relationship and quantitative finding. It is often stated that managementeducation should be experience-based, active, problem oriented and modified by feedback and action learning serves the purpose. Gill (2003) figured out that due to globalization and advancement in information technology the role played by management education in enhancing country knowledge base has been placed under a sharper focus thus it has become imperative to look at management education from the market oriented perspective and take a strategic view to better align business education with the requirement of the global market.

3. OBJECTIVES OF THE STUDY

1. To throw a light on management education
2. To find the current scenario of management institutions in India
3. To list out different suggestions to improve management education

4. INTRODUCTION TO MANAGEMENT EDUCATION

Management education is an academic discipline through which students are taught to be business leaders, managers and university professors in business education, according to Capella University. Management education focuses on training future business managers and leaders. Various theories and knowledge of management practice, students learn how to develop the leadership capabilities necessary to run a team work. Curriculum focuses on assessing and evaluating teams in order to examine the role as a manager. People who specialize in management education must be able to adapt to changes in laws, regulations and coming trends.

Copyright © 2019Authors

"येथे बहुतांचे हित"

ICETEMS-2021

International Virtual Conference on Emerging Trends in Engineering and Management Sciences

23rd - 24th July 2021

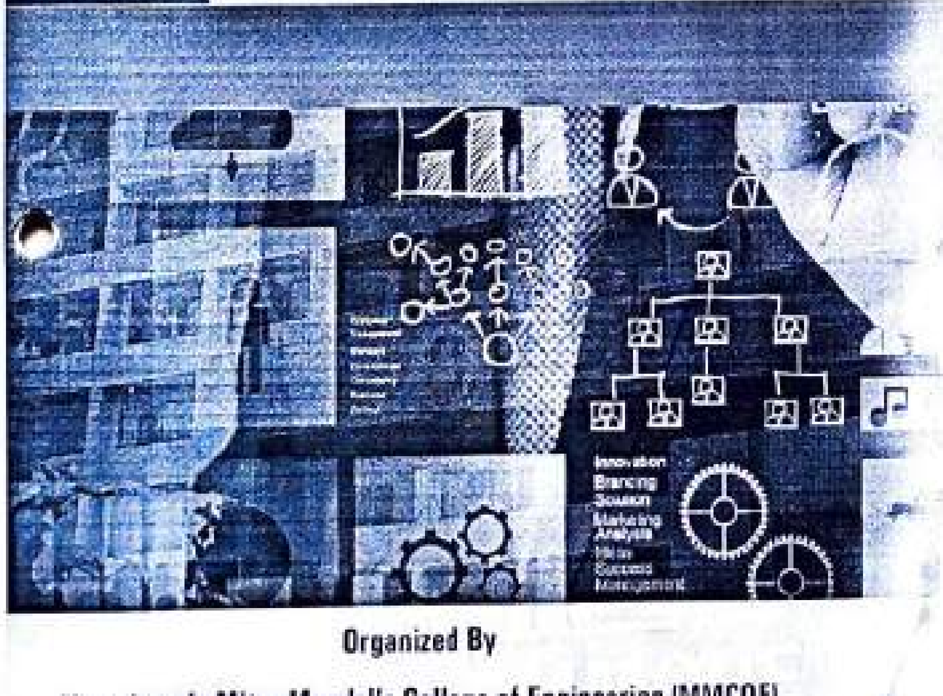

Organized By

Marathwada Mitra Mandal's College of Engineering (MMCOE)

Marathwada Mitra Mandal's Institute of Technology (MMIT)

Institute of Management Education Research and Training (IMERT)

In Association with

Institute For Engineering Research and Publication (IFERP)

CONTENTS

SR.NO	TITLES AND AUTHORS		PAGE NO
109.	The Use of SiO_2/Deionized Water Nanofluid to Improve the Performance of a Solar Parabolic Trough Collector Fitted with Single Axis Tracking	➢ *Nilesh Vijay Sabnis* ➢ *Nilesh S. Desai* ➢ *Pankaj Gavali* ➢ *Hemant Shinde*	109
110.	Design of Portable Solar Dryer and Mounting with Solar Tracking for Urban Household Use	➢ *Mrudula Sawaikar* ➢ *Alka Sawaikar*	110
111.	Driver Distraction estimation using Deep learning	➢ *Prof. Minal Zope* ➢ *Akshada Shelar* ➢ *Shweta Jagtap* ➢ *Vaishnavi Jeure* ➢ *Sonam Zirpe*	111
112.	Investigation of Rigid Body Oscillation Energy	➢ *Andrej Lipej* ➢ *Primož Kunaver* ➢ *Simon Muhič*	112
113.	School Bus Safety System	➢ *Shital Jadhav* ➢ *Govind pandhare* ➢ *Shubham Kumbhar* ➢ *Swati P. Aswale*	113
114.	Digital Marketing Influence on Customer Impulsive Buying in the E-commerce Era	➢ *Monojit Kumar*	114
115.	A Comparative Study on the Present Scenario of Management Institute of Shivaji University and Savitribai Phule Pune University (Maharashtra) in respect of Admission and Placement	➢ *Vandana V. Kharat* ➢ *Prin. (Dr.) Arjun B. Rajage*	115
116.	Conceptualising the Digital Marketing Strategies in Retail Industry	➢ *Sunil D* ➢ *Sanjeev Padashetty*	116
117.	Footstep Power Generation System Using Piezo Electric Transducer	➢ *Abhishek Mishra* ➢ *Dr. Neeraj Kumar* ➢ *Rishabh Mishra* ➢ *Ranit Mandal* ➢ *Niranjan*	117
118.	Structural and optical properties of SnS nanoparticles	➢ *Anita. R. Warrier* ➢ *Anitha. D*	118

A Comparative Study on the Present Scenario of Management Institute of Shivaji University and Savitribai Phule Pune University (Maharashtra) in respect of Admission and Placement

Vandana V. Kharat, Research Scholar, Shivaji University, Kolhapur, MS, India
Prin. (Dr.) Arjun B. Rajage, Principal, Rajarshi Shahu Arts and Commerce College, Rukadi, Kolhapur, MS, India

Abstract:–

For an accurate study of the management education, it becomes necessary to glance the brief history of origin and development of management education. It's during this context that [illegible] of management education system in India and Maharashtra is provided here, because it's that the [illegible] unit for this research work. Education could also be an element that develops a personal as a whole. India is one of the countries that have rich history of education as an example Nalanda and Takshila universities are more a claimed over world. Over the quantity institutions are providing [illegible] education [illegible] is boasting to be a strong nation with skilled human capital. And [illegible] management [illegible] is assumed as a basic support to spice up the country's growth to its [illegible] management education [illegible] origin of the industrialization and thus the supplier of human capital in [illegible] during [illegible]. At beginning the management school was established with courses [illegible] finance [illegible]. Rather MBA came forward at Harvard with a faculty of 15 with 80 [illegible] economy [illegible] consideration as a supplier of qualified graduates of the tutorial [illegible] requirement [illegible] branching of education that considers trade, commerce and industry [illegible] management

Index Terms

Management education, admission, placements, quality education [illegible]

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

September 2021 Volume-12 Issue-8

Resource Management and Agricultural Development

Chief Editor

Executive Editors	Executive Editors
Dr. N. G. Mali	Dr. S. J. Phule
Principal Sambhaji College (Arts, Commerce & Science), Murud, Latur	President Marathwada Association of Geographers, Latur

Co- Editors

Dr. H. S. Waghmare, Dr. S. N. Ubale, Dr. G. L. Jadhav
Prof. M. B. Gaikwad, Dr. B. N. Nagalgave,
Dr. V. R. Rathod, Dr. S. S. Pawar

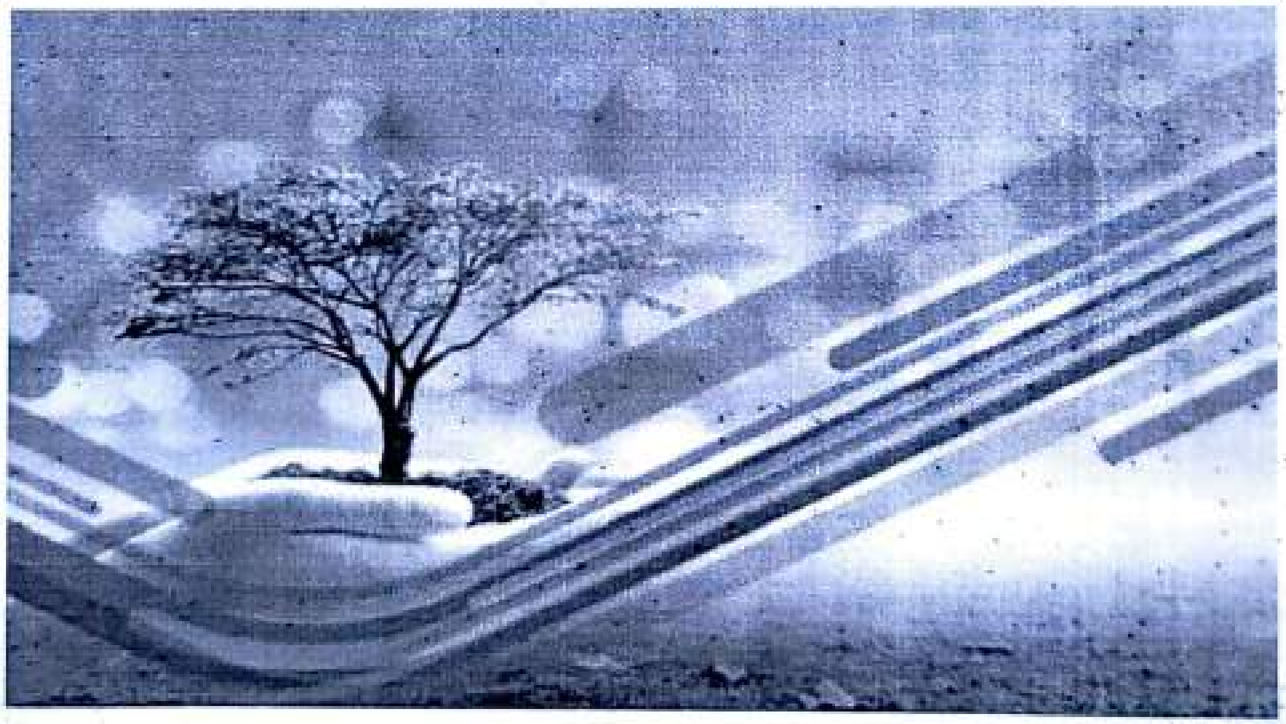

CONTENTS

Sr. No.	Paper Title	Page No.
1	Role Of Mgnrega For Empowering Rural Development Special Reference To Maharashtra **Dr. Godbole Balasaheb M.**	1-4
2	Landuse Pattern Analysis Using Remote Sensing: A Case Study of Nanded **Dr. Shinde Sunita Shankarrao, Mr. Fajage Dnyaneshwar Deeliprao**	5-7
3	Role of NABARD in Rural Development **Dr. Adate Nagnath Mahadeo**	8-10
4	To Prepare Physical Fitness Norms for 9th & 10th School going Boy's students. **Anirudh Baburao Birajdar**	11-15
5	Role of Rural Administration in Agricultural Development **Paithankar Nandkumar Laxmanrao**	16-17
6	A Geographical Study of Levels of Agricultural Technology In Indapur Tehasil of Pune District Maharashtra **DR.Tejashri Rahul Humbe**	18-21
7	Problems and Prospectus of Indian Agriculture **Dr. Pradeep D. Shelke**	22-24
8	Analysis Of Problems And Prospects Of Agricultural Trade In Western Maharashtra **Dr. Khandagale Kajal Vijay**	25-33
9	Importance of Water Resource Management Practices In Healthcare. **Dr. Hanumanth S. Patil, Dr.VeerVrundarani Vijaysinh**	34-35
10	Changing Scenario and Development of Co-operative Dairy Industries: It's Impact on Rural Development **D.N.Karle**	36-38
11	Watershed Management **SainathSatawajiKumbhare, MayuriMukundraoWakodkar**	39-41
12	Resource Management And Agricultural Development **Sruthi R, Soundharya, Monicas**	42-44
13	Importance of Green Human Resource Management in Environmental Sustainability **Mohammed Nawaz, Dr. Shankar R, Asha A**	45-46
14	Cropland Suitability Zonation Mapping & Water Resource Management Using Geospatial Technology for Cachar District, Assam, India **Malin Hansepi, Apurba Dutta**	47-50
15	Indian Dairy Industry **Varsha B. Kharobe**	51-53
16	Analysis of Marketing Strategies Using the 4ps: A Case Study of Netflix **Asima Begum**	54-58
17	Temperature Dependence Dielectric Studies & X-Ray Diffraction of Cu 0.7+X Cd0.3Zrx Fe2-2xo4 Spinel System **Dr.Balwan Udhaybhanrao Patil**	59-64
18	A Geographical Study of Changing Population Density Pattern in Sangli District of Maharashtra **Mr. Amol S.Mahajan**	65-67
19	Hurdles of Natural Resource Management in Developing Countries: A Critical Study **Dr. Sanjay Raosaheb Sawate**	68-70
20	Geographical Audit of Surface Water Resources **Dr. R.B. Kotalwar, Dr. P. V. Poul**	71-76
21	A Comparative Study of Land Use Pattern in the Nashik District **Mr. Anil. C. Gaikwad, Dr. S. N. Nikam**	77-84
22	Reading Habit of Users of 'A' Grade Public Libraries in Nanded City **Shaikh Sajeed Shaikh Bashir, Dr. Rameshwar Suryabhanji Pawar**	85-88
23	Mathematical Modeling of Water Management **Jadhav Ashok Ramrao**	89-90
24	Impact of Soil Physics in Devolopement of Agriculture **Khanapure Hemant Ashok**	91-93
25	Tahsilwise Trends of Foodgrain Crops Cultivation in Beed District: A Study of Bajara Crop **Dr. Pradip P. Laggad**	94-96
26	Agricutural Problem & Prospects in Latur District of Maharashtra **Dr. Kulkarni Mukesh Jaykumar**	97-99
27	Challenges and Marketing Strategies for Msmes **Dr.R.S.Musale**	100-103
28	A Comparative Study of Occupational Structure in Solapur and Osmanabad District **Dr. Suryakant S. Pawar, Mr. Salunke Rahul Anil**	104-107
29	Application Method of Research in Social Development **Dr. O.V. Shahapurkar, Mr. Pradip G. Gorambekar**	108-111

'Journal of Research & Development' A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, 9 September-2021, Volume-12, Issue-8
Resource Management and Agricultural Development

A Geographical Study of Changing Population Density Pattern in Sangli District of Maharashtra

Mr. Amol S.Mahajan
Assi Prof, HS. Annasaheb Dange ACS College, Hatkanangle & Ph.D. Scholar, Department of Geography, Shivaji University, Kolhapur.
asmahajan4343@gmail.com

Abstract

In this study, the socio-economic elements of the Sangli district are checked through some important indicators such as population density is discussed individually. The study of population density is an important aspect in geography. The density is one of the parameter for measuring land population ratio. Population Density is defined as the number of persons per square kilometer. The change in population is not only change in its numbers but also its change in structure, composition and distribution. In point of this present research paper researcher tries to find out tahsilwise population density of study region. The present study is based on secondary data from 1991 to 2011. The district as a whole has 257 population per square kilometer during 1991. In 2011, the district as a whole has 329 persons per square kilometer. The density of population trend is increased from 1991-2011 is observed in Sangli district.

Key Words: Population density, continuously increased, infrastructural development.

Introduction:

The population plays an important role in agricultural practices and agricultural productivity. The land use becomes changed on the basis of the needs of the population. The population and land use are close relationships. Changes in population patterns influence land use patterns and cropping intensity. The population provides labours to the agricultural sector. The population also influences on the agricultural sector by demand and consumption of agricultural products. Therefore, a change in population is one of the prime aspects of socio-economic studies.

Study Area:

Figure No. 1

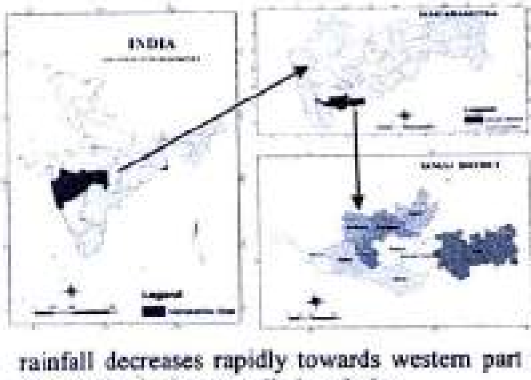

For the present investigation the study region is selected by Sangli district(Maharashtra). Sangli District lies in drought-prone area. It is located between 16°, 45'N to 17°, 33'N latitude & 73°, 42'E to 75°, 40'E longitude. It covers area of 8572 sq.km, it is 2.51% of Maharashtra state & population is about 28.22 Lakh (2011 census). Administratively it is divided in to ten tahsils. In the study region most important rivers are Krishna, Warna, Morna, Yerala, Agrani, Man etc. The region has complexity in topography. It contains hilly region, river basins undulating land of eastern side. The study region rainfall decreases rapidly towards western part of district to eastern part of district. The climate of the Sangli district is generally hot & dry.

Objectives:

To examine tahsil wise spatio-temporal changes of Population density and analyze the decadal changes in Population Density in Sangli district.

Database and Methodology:

This study is based on secondary data. It is collected from various publications and records of Socio-Economic abstracts of Sangli district. The present study is related to the tahsil level during the period of investigation is the 1991 to 2011. It is usually measured in persons per sq km with applying following formula:

$$\text{Density of Population} = \frac{\text{Total Population}}{\text{Total Geographical Area}}$$

For detailed study of changes in population density a Sangli district are selected. The data has been processed in the table forms, statistical methods and cartographic techniques.

Density of Population:

The relationship between the density of population and pressure on land is positive.

VEDA'S
JOURNAL OF ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE (JOELL)
An International Peer Reviewed (Refereed) Journal
Impact Factor (SJIF) 4.092 http://www.joell.in
Vol.8 Issue 1
2021
RESEARCH ARTICLE
ISSN: 2349-9753

DEPRIVATION OF MYTHICAL WOMEN IN THE SELECT PLAYS OF UMA PARMESHWARAN, MALIKA SARABHAI, C.S. LAKSHMI AND GOURI RAMNARAYAN

Dr. N. P. Khavare
(Head, Department of English,Hon. Shri. Annasaheb Dange,Arts, Commerce & Science College, Hatkanangale. 416109 Affiliated to Shivaji University,Kolhapur. Maharashtra.)

doi.org/10.33329.joell.8.1.14

ABSTRACT

Myths are appeared in worlds mythology in the form of historical revelation or sometime it basis on the fictitious construction. It sometime appears in both forms as historical facts and mythical fantasy. The epics, the Mahabharata and the Ramayana have been remained the treasure trove of arts. These epics depicts about Indian legendary or historical heroes (not women prominently) written in grand style. Rustom Bharucha captures attention in regard, with the Mahabharata's manifold representation. Indian Feminist playwrights have left no life's section untouched to resist against patriarchal dominance in the sphere of drama and theatre world. At their earliest phases of writing plays, they honestly and sincerely imitated the patriarchal tradition of drama and theatre. Gradually, with their collective conscious feelings and strong resistance they attempted to shackle patriarchal theatre tradition and created their own theatre tradition and dramaturge to expose misrepresentation of women's issues on the stage. They became bold enough to voice against patriarchal ideologies of theatre tradition and presented women's concerns on centre stage vehemently. In the later phase of drama creation, women playwrights highlighted their concerned issues emphatically and made it entirely of their own theatre tradition. For bringing their issues on the centre stage, they exploited Indian mythical stories from the Ramayana and the Mahabharata to raise question why mythical women were misrepresented and unnoticed by male historians and epic writers.

Keywords: *Patriarchy, Dramaturgy, Epical Women, Marginalized, Milieu, Humiliation*

Author(s) retain the copyright of this article Copyright© 2021 VEDAPublications
Author(s) agree that this article remains permanently open access under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 International License

3-3-2 ESP

13) Chemical Analysis of Water in villege Deulgaon Mahi,Tq.Deulgaon Raja, ...
S. R. Ingle, K. N. Sonune, D. M. Nagrik, S. S. Kalwaghe, S. S. Kotalwar
& R. D. Khalapure, Dist. Jalna (MS) INDIA ||65

14) A STUDY ON PROPERTY STATUS OF WOMEN POLITICIANS IN DIGBOI LAC
Pradip Chandra Das, Digboi ||67

15) Higher Education in India – Issues, Challenges and Suggestions
Dr. HD GOPAL, RAMANAGARA DISTRCT ||71

16) The l0ving attitudes of Hero and Heroine in AbhijñânaúâkuntalaA of Kâlidâsa
Nilachal Mishra, Nayagarh, Odisha, India ||79

17) गांधी सेवा मंडळाच्या स्थापनेतून दादासाहेब कन्नमवारांचा राष्ट्रीय चळवळीत सहभाग
प्रा. डॉ. डी. एन. कामडी, जि. गडचिरोली ||84

18) केरळ राज्यातील महापुरामुळे झालेला सामाजिक बदल : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास
डॉ. विठ्ठल भिमराव मातकर, ता.जि.बीड ||86

19) मधु सावंत यांच्या कथेतील बदलते ग्रामीण जीवन दर्शन
प्रा.डॉ. मोरे संगीता दत्ताजी, जि. बीड ||90

20) विठ्ठल वाघांच्या काव्यातील कृषी आणि कृषकांच्या व्यथेचा शोध
डॉ. गजानन मुंधे, जि. वाशिम ||92

21) छावणी : एक संघर्ष
डॉ. एकनाथ शामराव पाटील, जि. कोल्हापूर ||96

22) ग्रंथालय तालिकेची तत्व व व्यवहार
प्रा. डॉ रामेश्वर सूर्यभानजी पवार, जि. परभणी ||98

23) मानवी मनातील करुणेचा मार्ग रुंद करणारी : उष्टावळं
प्रा.डॉ. व्यंकटी पावडे, नांदेड ||100

24) अण्णाभाऊ साठे यांच्या कादंबरीतील स्त्री पात्र
प्रा.डॉ. रंदिल गजेंद्र साहेबराव, जि. उस्मानाबाद ||103

25) कृषी उत्पन्न बाजार समिती : एक वरदान
प्रा. डॉ. ए. डी. गोस्वामी, भुसावळ ||105

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

संदर्भ :

१) 'गाव—गाडा', त्रि.ना.आत्रे, सरिता प्रकाशन पुणे, पुनर्मुद्रण, जुलै २०१८. पृ.क्र.७

२) ग्रामीण साहित्य स्वरूप व दिशा, वासुदेव मुलाटे, कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद, प्र. आ.जून १९९४. पृ.क्र.२९.

३) काया मातीत मातीत, विठ्ठल वाघ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे. व्दितिय आवृत्ती १९९४, पृ.क्र. २७— प्रस्तावना.

संदर्भ ग्रंथ :

१) प्रदक्षिणा, खंड दुसरा, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन पुणे, प्र.आ.१९९१.

२) मराठी कविता आकलन आणि आस्वाद, डॉ.नागनाथ कोत्तापल्ले, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद. व्दितिय आवृत्ती २०१०.

३) म्हणी आणि लोकधर्म, विठ्ठल वाघ, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, प्र.आ.१९९७.

४) ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास, संपा—चंद्रकुमार नलगे, सुरेश एजन्सी, पुणे प्र.आ.१९९६.

❑❑❑

21

छावणी : एक संघर्ष

डॉ. एकनाथ शामराव पाटील
मा.श्री. अण्णासाहेब डांगे
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय हातकणंगले,
जि. कोल्हापूर

****

पश्चिम महाराष्ट्रातील सोलापूर, सांगली सातारा या जिल्हातील काही तालुके हे दुष्काळाने होरपळले जातात. त्यामध्ये सांगोला, मंगळवेढा, माण, खटाव, आटपाडी इ. येथील माणसे नेहमी संघर्षमय जीवन जगत असतात. हा संघर्ष निसर्गाशी, सरकारी अधिकाऱ्यांशी, लोकप्रतिनिधींशी किंवा गावगुंड, सावकारी करणाऱ्या सावकारांशी असेल. हा संघर्ष अनेक साहित्यीकांच्या लेखनीमधून आलेला आहे. याच तालुक्यातून काही नामवंत साहित्यीक जन्माला आले. त्यामध्ये ग.दि.माडगूळकर, व्यंकटेश माडगूळकर, शंकरराव खरात, भगवानराव पंतप्रतिनिधी, ना.स.इनामदार, श्रीधर स्वामी, संत दामाजीपंत, कान्होपात्रा, चोखामेळा, लावणी सम्राज्ञी सत्यभामाबाई पंढरपूरकर, गायक आनंद शिंदे, मिलींद शिंदे इ. होय.

वरील साहित्यीकांच्या पंगतीला नविनच एक नाव आज वाचकांच्या समोर येत आहे. ते म्हणजे प्रा. अनिल नवात्रे, नव्या दमाच्या, नव्या विचारांचा तरूणाईला मराठी साहित्याची प्रेरणा देणारा सामाजिक प्रश्नावर विचार मांडणारा. त्यांची छावणी : एक उद्वस्त गाव ही कादंबरी २०१६ मध्ये प्रकाशित झाली. त्याच्यापूर्वीही त्यांनी काही प्रमाणात लेखन केले आहे. लोणार समाजाला एकत्र जोडणारा लेखक. त्यांच्या छावणी एक: उद्वस्त गांव विषयी, त्यातील संघर्षाबाबत थोडसे

छावणी : एक उद्वस्त गाव हया कादंबरीमध्ये अनेक पात्रे आहेत, प्रत्येक पात्र ही वेगवेगळया संघर्षातून जाताना दिसतात. दुष्काळावर प्रकाश टाकणारी त्यावर मात करून मान सन्माने जीवन जगत असलेल्या, माणदेशातील माणसांचे जीवन विदारक दृष्य, शेतकऱ्यांच्या जीवनातील व्यथा, वेदना,

कांदबरीच्या लेखकाने स्वतः अनुभवले आहे. कादंबरीत काही प्रमाणात काल्पनिकता आलेली असली तरी तीमधील वास्तव नाकारता येणार नाही. कादंबरीत शेतकऱ्यांच्या जीवनात नेहमीच उपेक्षा व निराशा आलेली आहे. शेतकऱ्यांच्या दुःखाचा फायदा घेणारे काही डोंबकावळे उदा. गावाचा सरपंच, गावामध्ये सावकारी करणारे सावकार, ही निर्दयी मनाची माणसे देखील कांदबरीत दाखवताना राग, द्वेष, संताप हया सर्वांना गिळून गप्प बसणारा शेतकरी दिसतो. माणदेशातील वास्तव जीवनावर प्रकाश टाकणारी कांदबरी नवख्या लेखकाने अगदी अभ्यापूर्वक शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांचा वेद घेतला आहे.

या कांबरीची उपयोगिता शासनाला कशी उपयोगी पडते याचे उदाहरण म्हणजे कांदबरीतील बबलू नामक पात्राने शेतकऱ्यांना पाणी आडवा, पाणी जिरवा या संकल्पनेच्या माध्यमातून सांगितल्या आहेत. अन त्या जशाच्या तशा महाराष्ट्र शासनाच्या नावाने सुरू झाल्या.

छावणी : एक उद्वस्त गांव ही कादंबरी लेखकाने अत्यंत ग्रामीण ढंगात लिहिली असल्यामुळे तीमधील भाषाशैली थोडी वेगळी वाटते. ग्रामीण माणसे, त्यांचे आचार, विचार, राहणीमान, धार्मिकता इथे दिसते. अनेक जाती धर्मांची माणसे, आपल्या जातीला गोचीडासारखी चिकटून बसली आहेत. सर्वत्र दुष्काळ जरी असला तरी, सर्व माणसे सुख दुःखाला सामोरे जाणारी आहेत.

कांदबरीमध्ये दामूअण्णा, सदाअण्णा ही पात्रे वयोवृद्ध आहेत पण दुष्काळाची चिंता त्यांना लागून राहते त्यामुळे पांडूरंगाला दुष्काळ टळावा, भरपूर पाऊस पडावा म्हणून साकडे घालणारी आहेत. वर्षानुवर्षे पंढरीची वारी करणारे वारकरी, दुष्काळामुळे वारीला गेलेच नाहीत. व्हय रं दामूअण्णा, लय वंगाळ दिस पडलं रं !पुरा जन्मापासून असा कंवा घडलं न्हाय बघ ! असे उद्गार काढणारे, दामूअण्णा कांदबरी मध्ये एक वेगळा ठसा उमटवतात.

कांदबरीमध्ये हृदय पिळवटून टाकणाऱ्या काही घटना घडलेल्या आहेत. कर्जाला व दुष्काळाला कंटाळून रामा कैकाडी लिंबाच्या झाडाला रात्रीच फास घेऊन आपली जीवनयात्रा संपवतो. त्यामुळे त्याचा मुलगा बबलू, दोन वयात आलेल्या मुली, पत्नी हे कुटूंबच पूर्ण उद्वस्त झाले आहे. हे दृष्य म्हणजे निसर्गाने व सावकारी करणाऱ्या माणसानीच रामा कैकाडयाच्या, गळ्याचा फास आवळला म्हणायला हरकत नाही. रामा कैकाडयाच्या प्रेताची विटंबना करणारे सरकारी अधिकाऱ्यांना धारेवर धरणारे स्वार्थी तरूण कांदबरीला स्पर्श करून जातात. कादंबरी अनेक पात्रांनी भरून राहिली आहे. कादंबरी सतत वेगवेगळ्या वळणात रूतून बसताना जीव अगदी कासावीस होतो.

दुष्काळामुळे माणसानाच पिण्यासाठी पाणी नाही तर शेती कशी पिकणार हा प्रश्न माणदेशातील माणसाना लागून राहिला आहे. जनावरांना चारा नाही, पिण्यास पाणी नाही, त्यामुळे जनावरे जनावरांच्या छावणीमध्ये सोडावी लागली, जनावरांच्या अंगाचा सापळा बघून जीव कासावीस व्हायचा, आपल्या जीत्रापाकडे कानाडोळा करायला देखील नकोसं वाटायचं.

आमदारकीच्या निवडणूका आल्या होत्या. सर्जेराव पाटील निवडणूकीला उभा होता. पाटलाच्या छावणीतील जनावरांना ओला, वाळका चारा भरपूर देऊ लागला. जनावरे काही दिवस मजेत जगत होती. सर्जेरावपाटील गुंडगिरी, दमदाटी करणारा, दादागिरी करून निवडणूक जिकणारा एक क्रूर माणूस. प्रामाणिक पणावर अप्रामाणिकपणे विजय मिळवलेला गुंड माणूस कांदबरीत दिसून येतो.

रामा कैकाडयाची बायको संगिता खूपच सुंदर होती. सर्जेराव पाटलाची वाईट नजर तिच्या अंगाखांद्यावरून खिळत होती. सर्जेराव पाटलाकडून गहाण ठेवलेली जमीन खूप हुशारीने तिने बबलूच्या नावावर करून घेतली होती. त्याचा राग सर्जेरावला होता. त्याचा बदला घेण्यासाठी, छावणीतील संगीताच्या सोन्या बैलाला ठार मारले होते. सोन्याच्या विचाराने संगीता तडफडून मरून जाईल असं सर्जेरावला वाटत होते. पण ती धीराने जगली हा राग सतत आमदार सर्जेराव पाटलाला होता. म्हणून आमदार व त्यांच्या गुंडानी संगिताची अविवाहीत मुलगी गौरीची इज्जत लुटून तिचा गळा आवळून ठार मारून संगिताचा बदला घेतला. माणूसकीला काळीमा फासणाऱ्या अनेक घटना हया कादंबरीत आहेत.

बबलूचे शिक्षण पूर्ण झाले होते. मंत्रालयातील सचिवपदाच्या परिक्षा देत होता. तो मंत्रालयात सचिव झाला. इकडे राधाचा संसार सुखाने चालला होता. संगिता मुलांचे सुख पहात होती. संगिताच्या डोळ्यात सर्जेराव पाटलाचा बदला घेण्यासाठी धडपडत होती. दररोज कोयत्याला धार लावत होती. अचानक पावसाच्या सरी आभाळातून कोसळत होत्या. सर्जेराव पाटील छावणीत पावसामुळे अडकून आहे हे तिला समजले. हातात कोयता घेऊन कोसळणाऱ्या पावसाची फिकीर न करता संगीता छावणीकडे धावत गेली. आमदार पाटलाने तिचा अवतार पाहिला. क्षणात कोणताच विचार न करता पाटलाचं मुंडक धडावेगळं झाले. बदला घेतल्याचं सुख तिच्या चेहऱ्यावर दिस्त

होते पाटलाच मुंडक हातात घेऊन रामा नेनाडयाने ज्या झाडाला फास घेतला होता तेथे पाटलाच मुंडक फेकून दिले. ज्या लिंबाच्या झाडाला रामाने फास घेतला होता त्याच फांदीला साडी बांधून संगिताने आपला जीवनाचा संघर्ष संपवला होता.

इकडे बबलू मोठा अधिकारी झाला होता. दररोज त्याला भेटावयास माणसे येत होती. बबलू पाणी अडवा, पाणी जिरवा योजना राबवत होता.

समारोप-

छावणी कादंबरीमध्ये दुष्काळाशी संघर्ष करत येणाऱ्या अनेक प्रसंगांना सामोरे जाऊन जीवन जगत असताना अब्रु, इज्जत, मान, सन्मान या गोष्टी बाजूला ठेवावे लागते. जीवनाशी संघर्ष करताना आपल्या मुलांना सुख देण्याचे स्वप्न पाहणाऱ्या स्वप्न सत्यात उतरविणाऱ्या अशा अनेक संगिता माणदेशात संघर्ष करीत आहेत. हे छावणी : एक उद्वस्त गांव मधून दिसून येते.

संदर्भ

छावणी : एक उद्वस्त गांव प्रा.अनिल मारूती नवाळे, प्रकाशर्कसुकृत प्रकाशर्न१४शुक्रवार पेठ, पुणे२०१६
झोंबी डॉ. आनंद यादव
बारोमास सदानंद देशमुख, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन
काधूसकाळ कैलास दौंड, प्रकाशक मीरा बुक्स, औरंगाबाद.

❑❑❑

22

ग्रंथालय तालिकेची तत्व व व्यवहार

प्रा. डॉ रामेश्वर सूर्यभानजी पवार
ग्रंथपाल,
श्री गुरु बुध्दी स्वामी महाविद्यालय पूर्णा (ज.),
जि. परभणी

****

प्रत्येक ग्रंथालय ही संस्था वर्धिष्णू आहेत ग्रंथालयात दरवर्षी पुस्तकांची संख्या वाढत जाते. शालेय ग्रंथालय, विद्यापीठ, माहविद्यालयीन सार्वजनिक राष्ट्रीय संशोधन या पैकी कोणत्याही प्रकारचे ग्रंथालय असते. त्यात दरवर्षी ग्रंथ खरेदी केल्या जाते व ग्रंथालयातील असले साहित्य वाढत जाते. गंथालय हे चिरकाल टिकणारे आहे ही वाढती संख्येचा विचार करता ग्रथापालाला प्रत्येक ग्रंथाची माहिती लक्षात ठेवणे कठीण जाते. ग्रंथलयात येणारा वाचक वर्ग हा वेगवेगळया प्रकारचे प्रश्न विचारत असतो. उदा. १) झाडाझडती कादंबरी आहे काय? २) प्र.के. अत्रेंची किती पुस्तके ग्रंथालयात आहेत? ३) स्पर्धा परीक्षेची व नेट सेट वरची पुस्तके ग्रंथालयात आहेत काय? ४) चरित्र असलेली पुस्तके किती अथवा प्रवास वर्णनाची पुस्तके कोणती?

अशा आणि इतर ग्रंथासंबंधी बऱ्याच प्रश्नांनी योग्य उत्तरे द्यावयाची असतात तर ग्रंथालयातील ग्रंथाची मांडणी व वाचणीय साहित्यासह तालिकिकरण करणे आवश्यक आहे. पहिल्या पासुन (ग्रंथालय सुरू झाल्या पासुन) तालिकीकरण करणे चांगल्या ग्रंथालयात पाच हजाराच्या वर ग्रंथ संख्या झाल्यास आवश्यक तालिकीकरण कराव लागते.

२१ व्या शतकात संगणक शास्त्राच्या युगात निरनिराळ्या विषयावर संशोधन होत आहे.

संशोधक नवनवीन शोध लावीत असतो आणि या शोधामुळे जगातील लोक एक पुस्तकाच्या जवळ

28) जागतिकीकरणातील दारिद्रय: भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या संदर्भात
प्रा. डॉ. सिध्दार्थ मेश्राम, भंडारा ||145

29) प्रसार माध्यमांचे मूलभूत साधन :भाषिक संवाद
प्रा. एकनाथ शामराव पाटील, जि. कोल्हापूर ||151

30) राज्यशास्त्राच्या अभ्यासाचे दृष्टीकोन
डॉ. संभाजी संतोष पाटील, धुळे ||155

31) स्त्री जीवनातील अस्वस्थ कोलाहल लक्ष्यावनि मांडणारी 'लक्षणीय' कविता ...
प्रा.डॉ. शोभा रोकडे, बडनेरा ||160

32) शासनाच्या निर्मल ग्राम योजनेच्या अनुषंगाने नेसरी ग्रामपंचायतीची दिशा
प्रा. ससाणे जगदीश केशवराव, नेसरी ||163

33) काहलील जिब्रान आणि काव्यात्मक समाज क्रांती
सुरेंद्र गोपीनाथ रोटे, मुंबई ||168

34) सूरसागर में लोकतांत्रिक मूल्यों की अभिव्यक्ति
अंशु दुबे, रीवा (म.प्र.) ||172

35) उत्तराखण्ड में पौराणिक तीर्थ एवं आश्रम परम्परा
डॉ. विनीता नेगी, गोपेश्वर (चमोली) ||175

36) उत्तराखण्ड में पर्यटन से प्रभावित पर्यावरण –सुधार की आवश्यकता
डा. सुनील पवॉर, मसूरी, उत्तराखण्ड ||179

37) आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी जी के उपन्यासों में स्त्री दृष्टिकोण
डॉ. घनश्याम पाठक, सुल्तानपुर (उ०प्र०) ||184

38) मुगलकालीन भूदान प्रथा का तत्कालीन सामाजिक, धार्मिक एवं आर्थिक व्यवस्था ...
रश्मि, जयपुर ||187

39) अंर्तसम्बन्धों को दर्शाता साहित्य और सिनेमा
डा० कुमारी रीना, शिमला ||192

40) भारतीय राजनीति पर कोरोना वायरस का प्रभाव
डॉ. जगमोहन सिंह, गोपेश्वर (चमोली) ||197

41) दलित महिलाओं के प्रति अपराध : एक समाजशास्त्रीय अवलोकन
डॉ० संजय कुमार, मेरठ (उ०प्र०) ||199

www.vidyawarta.com/03 http://www.printingarea.blogspot.com

29

प्रसार माध्यमांचे मूलभूत साधन : भाषिक संवाद

प्रा. एकनाथ शामराव पाटील
मा. श्री अण्णासाहेब डांगे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय हातकणंगले, जि. कोल्हापूर

मानवी जीवन विकासक्रमात संवादाचे स्थान अनन्यसाधारण आहे. सृष्टीवरील जीवाच्या निर्मितीनंतर इतर सर्व पशु, पक्षी, प्राणी या सर्वात मानव प्राणी सर्वश्रेष्ठ ठरला. याचे मुख्य कारण त्याला निसर्गत:च प्राप्त झालेली इतर प्राण्यांहून वेगळी अशी मौखिक अभिव्यक्ती आणि त्यातून त्याने विकसित केलेले संवादतंत्र होय. या संवादाच्या जोरावरच त्याने अनादिकालापासून आजतागायत आपले अभाधित्व सिद्ध केले आहे. त्यामुळे संवाद ही अखिल मानवजातीची मूलभूत गरज बनली आहे. आपल्या मनात सातत्याने निर्माण होणाऱ्या विचार भावनांची वादळं संवादाद्वारेच आपण इतरांच्यासमोर व्यक्त करीत असतो. त्यामुळे संवाद हा दोन किंवा त्यापेक्षा अधिक व्यक्तीमध्ये होणारी माहितीची, विचारांची देवाणघेवाण होय.

संवाद म्हणजे आदान–प्रदान, देवाण–घेवाण, संप्रेषण, संज्ञापन इत्यादी. थोडक्यात संवाद म्हणजे आपल्या मतांचा केलेला आदान–प्रदान किंवा देवाण–घेवाण होय. एका व्यक्तीद्वारे इतर व्यक्तीकडे अथवा व्यक्तीसमूहाकडे चिन्हाद्वारे चालणारी अंतरप्रक्रिया म्हणजे भाषिक संवाद.

ज्यावेळी विविध प्रसारमाध्यमांचा वापर करून भाषिक संवाद साधला जातो व तो संवादातील संदेश खूप लोकांपर्यंत जातो. त्यास जनसंज्ञापन असे देखील म्हणतात. मानवी जीवनात भाषिक संवादाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. त्यामुळे संवाद हा परस्परांमध्ये होणे फार गरजेचे आहे. कारण मानवी जीवन हे भाषिक संवादावर अवलंबून आहे.

आपल्या मराठी भाषेचा विचार करायचा झाले तर विविध प्रसारमाध्यमांमध्ये तिचा होणारा वापर हा एकाएकी झालेला वापर नाही. वा बदल नाही. प्रत्येक प्रसारमाध्यमांचा एक इतिहास आहे. आकाशवाणी, दूरदर्शन, वर्तमानपत्रे, चित्रपट, माहितीपट, नाटक, लोकनाटय, पथनाटय, कीर्तन, पिंगळा, जोशी, गोंधळी, वासुदेव या सर्वांनी भाषिक संवाद साधण्याचे काम केलेले आहे. चांगले विचार जनसामान्यांपर्यंत पोहचविण्याचे काम या सर्वांनी केलेले आढळते. वरील प्रसारमाध्यमांपैकी आज पिंगळा, वासुदेव इत्यादी बदलत्या काळानुसार मागे पडले आहेत. आजमितीला वर्तमानपत्रे, आकाशवाणी, मराठी नाटके, मराठी सिनेमा,मराठी पुस्तके, नियतकालिके इत्यादी प्रसार माध्यमे मराठी भाषेचा विविध अंगाने प्रसार करताना दिसत आहेत.

मानवाच्या प्रभावी व्यक्तिमत्त्वाच्या जडण–घडणीसाठी भाषा संवादाचे कार्य घडणे महत्त्वाचे असते. मराठी माणसाची मातृभाषेबद्दलची अनास्था पाहता व प्रसारमाध्यमांतून हिंदी, इंग्रजी मिश्रीत भाषाशब्दांचा वापर पाहता मराठीच्या भवितव्याची काळजी वाटते.त्यासाठी भाषेचे पुढील मूलभूत नऊ क्षेत्रे विकसित केली पाहिजेत श्रवण, भाषण, वाचन, लेखन, आकलन, कार्यात्मकता, व्याकरण, स्वयंअध्ययन, भाषेचा व्यवहारात उपयोग, शब्दसंपत्तीवर प्रभुत्त्व इत्यादीबरोबरच शुद्धलेखन, शब्दकोशाचा वापर, नियतकालिके, मासिके, वर्तमानपत्रे इत्यादींची अभिरूची वाढवून इंग्रजी शाळांतूनही मराठी भाषा अध्ययन, विज्ञानविषयक शिक्षण मराठीतून दिले गेले पाहिजे. यासाठी भाषेचे चिंतन करणारी अभिवस्ती भाषाविषयक अभ्यास, भाषाविषयक तळमळ इत्यादी गोष्टींचे उपक्रम राबविल्यास भाषिक संवादाचे व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी लागणाऱ्या भाषि कौशल्यांचाही विकास होणार आहे.

संवादाचे अनेक प्रकार आहेत. १) आत्मसंवाद, २) द्वीव्यक्ती संवाद, ३) समूह संवाद, ४) जनसंवाद इ. वरील प्रकारच्या भाषिक संवादाशिवाय माणवाचे जीवन अधुरे आहे. हा संवाद फक्त मनुष्य प्राणीच

अवलंबतो. इतर प्राण्यांना हा भाषिक संवाद साधता येणे अशक्य आहे.

प्राचीन काळी समाजजीवनाच्या सर्व व्यवहारामध्ये गुरूकुल शिक्षण पद्धतीला एक वेगळे परिमाण प्राप्त झाले होते. या गुरूकुल शिक्षण पद्धतीतील गुरू–शिष्यांमधील संवाद हा इतर संवाद व्यवहाराचा व माध्यमांचा आदर्श होता. पुढे ऐतिहासिक काळात राजा व प्रजा असे दोन वर्ग निर्माण होऊन त्यांच्यातील संवाद हा आदर्शवत ठरला. ऐतिहासिक काळातील खलिते या माध्यमातूनही त्या त्या काळात संवादाची उत्तम भूक भागविल्याचे निदर्शनास येते. पण पुढे एकोणिसाव्या शतकापासून आधुनिक काळात विविध प्रसारमाध्यमे उदयाला आली. त्याद्वारे संवाद साधला जाऊ लागला. अर्थात विविध प्रसारमाध्यमांच्या निमित्तान संवादतंत्राने घेतलेली झेप ही कल्पनातीत आहे. समाजजीवनाला व्यापून असणाऱ्या प्रसारमाध्यमांच्या अभिव्यक्तीच्या प्रत्येक घटकांचा संवाद हा मूलभूत पाया आहे. त्यामुळेच तर तो घटक जिवंत राहिला आहे. या अनुषंगाने प्रसारमाध्यमांचे मूलभूत साधन : संवाद यांचा विचार प्रस्तुत शोधनिबंधात केला आहे.

ब्रिटिशांनी आपल्या एकछत्री अंमलानंतर येथील राज्यकारभार सुरळित चालण्यासाठी कुशल प्रशासन यंत्रणा उभी केली शिवाय त्याच्या जोडीला आणखी एक गोष्ट आणली ती म्हणजे दळणवळणाची आणि प्रसारमाध्यमांची अनेक साधने होय. पोस्ट, तारयंत्रे, रेल्वे, वाहतुकीची विविध साधने इत्यादीसारखी दळणवळणाची विविध साधने रेडिओ, वर्तमानपत्रे व नियतकालिके यासारखी प्रसारमाध्यमे, यातून खऱ्या अर्थाने संवाद क्रांती होण्यास मदत झाली. दुसऱ्याच्या नजरेतून समस्येकडे पाहण्याची व त्या सोडविण्याची कल्पकता प्रसारमाध्यमांद्वारे अधिक सुलभ झाली. लिहिणारा, बोलणारा आणि वाचनारा, ऐकणारा या दोघात परस्परांबद्दल विश्वास निर्माण होवू लागला. त्यातून दोघात कधी प्रत्यक्ष तर कधी अप्रत्यक्ष अर्थपूर्ण संवाद होवू लागला. संवादाची वेगवेगळी रूपे तयार होऊन संवादाचा वेग वाढला. व्यापही वाढला. समाज विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये संवादाला पुन्हा अधिक महत्त्व प्राप्त झाले. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारतासारख्या विकसनशील देशाने पंचवार्षिक योजनांद्वारे भारतीय समाजव्यवस्था व अर्थव्यवस्था यांच्या विकासाचा पाया मजबूत करण्याचा प्रयत्न केला. भरीतभर म्हणून १९९१ साली ऑर्थर डंकेल प्रस्तावानुसार मुक्त अर्थव्यवस्थेचे धोरण पत्करून जागतिकीकरणाचा पुरस्कार केला. त्यातच विकासाच्या नावाखाली खाजगीकरण स्वीकारले. माहिती आणि तंत्रज्ञानाच्या एका नव्या जगात आपण प्रवेश केला. हे जग कसे आहे? याचे बरे वाईट परिणाम काय? याची येथे चर्चा करण्यापेक्षा एक महत्त्वाचा परिणाम आपण यानिमित्ताने साधला. तो म्हणजे समाजजीवनाच्या सर्व स्तरात अनेक नव्या प्रसार माध्यमांचा आपण स्वीकार केला. याच्या जोडीने नवी संवाद कौशल्य उदयास आली.

आधुनिक काळात माणसाच्या गरजा आवडी–निवडी व विचारसरणी यांचा विचार करून वेगवेगळ्या उत्पादन कंपन्या आपल्या वस्तू बाजारात आणत असतात या वस्तूंचे उत्पादन केल्यानंतर त्यांच्या वितरणासाठी बाजारपेठ व ग्राहक यांची आवश्यकता भासते. ग्राहकांनी वस्तूची खरेदी केली नाही तर त्यांचे उत्पादन कसे वाढणार? उद्योगाचा विकास कसा होणार? यासाठी आपल्या मालाची जाहिरात करणे आवश्य असते, कारण व्यापार आणि उद्योग यांचे सामान्य माणसाशी संवाद साधण्यासाठी जाहिरात हे एक उपयुक्त साधन आहे.

समाजातील सर्व माणसाचे दैनंदिन व्यवहार संवाद व भाषेवर आवलंबून असते. भाषा व संवादाच्या माध्यमातून मानव आपल्या भाव–भावना विचार स्वत:ला मिळणारा आनंद सहज प्रगट करतो. म्हणून भाषा व संवाद या माध्यमाला सर्वश्रेष्ठ ठरविले आहे. तसेच भाषा हे आत्मपरिक्षणाचे व विचारांचे एक अत्यंत प्रभावी असे साधन आहे. भाषिक संवाद सर्वांना जमेल असे नाही. त्यासाठी शिक्षणाची गरज आहे. लेखन, वाचन व बोलणे समजून घेणे वैचारिक देवाण–घेवाण करणे ही भाषा या माध्यमाची मूळ कौशल्ये आहेत.

मानवाच्या विकासासाठी त्याचे व्यक्तिमत्व सुधारण्यासाठी भाषिक संवाद कौशल्य आत्मसात करणे महत्त्वाचे आहे. मानवी संवादामुळे व्यक्तिच्या सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय आणि धार्मिक दर्जाही सुधारतो. या

सर्व गोष्टीमुळे व्यक्तिचे जागतिक पातळीवर त्याचे नाव होते. तो मानवसमूहात प्रसिद्धीस येतो.

आज एकविसाव्या शतकात वावरत असताना जग हे एक गाव बनलं आहे. असे जेव्हा आपण म्हणतो तेव्हा त्याच्या मुळाशी माहिती आणि तंत्रज्ञानाच्या या नव्या जगात उदयाला आलेली विविध प्रसार माध्यमे आहेत. मौखिक, लेखन, पोस्ट, वृत्तपत्रे व नियतकालिके इत्यादी पारंपारिक माध्यमांच्या संवाद साधनांबरोबर रेडिओ, टेलिफोन, मोबाईल, इंटरनेट ई—मेल चॅटिंग आणि सोशल नेटवर्किंग इत्यादी सारख्या कितीतरी प्रसारमाध्यमांच्या आधारे आज संवाद क्रांती झाली आहे. त्यामुळेच तर जग हे एक गाव बनले.

मौखिक आणि हावभावांच्याद्वारे साधला जाणारा संवाद हा तर मानवाच्या उत्पत्तीपासून चालत आल्ला आहे. मानवी जीवनात याला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. आदिमानवापासून ते आजच्या आधुनिक आणि वैश्विकीकरणातील मानवापर्यंत हा संवाद सर्वश्रेष्ठ मानायला हवा. कारण तो थेट तो हृदयापर्यंत जाऊन भिडणारा, कधीकधी भाषेपलिकडचाही असतो. ब्रिटिशांच्या राजवटीनंतर आधुनिक युगातल्या प्रवेशानंतर वृत्तपत्रे, नियतकालिके आणि जाहिरातीसारखी माध्यमे आणि त्याद्वारे साधला जाणारा संवाद यामुळे मानवी जीवन बदलू लागले. एक विचार अनेकांपर्यंत एकाचवेळी नेऊन पोहचविण्यासाठी, समूह मनाला आवाहन करण्यासाठी संवादाचे एक प्रभावी साधन म्हणून ही माध्यमे महत्त्वाची ठरली. त्यातच पुढे विसाव्या शतकाच्या पूर्वार्धात रेडिओसारख्या माध्यमांची भर पडल्यामुळे समूह मनाशी अनेक पदरी संवाद साधण्यास मदत झाली. याद्वारे केवळ लिहिणाऱ्या, वाचणाऱ्यांशी एवढेच नव्हेतर ज्यांना लिहिता, वाचता येत नाही अशा सर्वांची, समाजजीवनतल्या सर्वच स्तरामधल्या माणसांशी संवाद साधण्यास मदत झाली.

या प्रसारमाध्यमांबरोबर विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात टेलिकम्युनिकेशन नेटवर्क हे एक महत्त्वाचे प्रसारमाध्यम उदयाला आले. यामध्ये टेलिफोन, ब्रॉडकास्टिंग (टी.व्ही./रेडिओ)आणि इंटरनेट यांचा समावेश झाला. आज दूरदर्शन आणि त्याद्वारे प्रसिद्ध होणारी शेकडो चॅनल्स यामुळे कोटयवधी लोकांशी घरबसल्या संवाद साधता येऊ लागला आहे. त्यामुळे लोकांच्या ज्ञानकक्षा रूंदावत आहेत. मानवी जीवनाशी संबधित आरोग्य, विज्ञान, शेती, गुंतवणूक, देश—विदेशातील घटना—घडामोडी, खेळ, संगित आणि पाककृती इत्यादीशी अनंत मार्गांनी दूरदर्शन हे माध्यम सामाजिक, सांस्कृतिक विकासाच्या बाबतीत संवाद साधण्यासाठी पूरक ठरले आहे. इटरनेट या माध्यमामुळे तर आज जग हे एक खेडे बनले आहे. यामुळे संवादाची पद्धतच बदलून गेली आहे.

जगातल्या कुठल्याही कोपऱ्यातल्या अगदी अपरिचित माणसांशीसुद्धा इंटरनेटद्वारे आज संवाद साधला जात आहे. सोशल नेटवर्किंगसारख्या माध्यमातून पूर्वी कधीही न पाहिलेल्या माणसांशी मैत्री करून, संवाद साधून उद्योगव्यवसाय विस्तारासाठी, आपल्या अडचणी सोडवणुकीसाठी त्यांची मदत झाली आहे. फार काय अगदी जोडीदार निवडीपर्यंत आजच्या तरूणाईने मजल मारली आहे. संवाद क्रांतीतील या अफाट वेगाशी ज्याने जोडून घेतले आहे तो वैश्विक बनला आहे. मानवी जीवनाच्या ऐहिक प्रगतीसाठी ही संवाद क्रांती उपकारक ठरली आहे. इंटरनेटवर वर्तमानपत्रे, संशोधन लेख वाचणे, हवी ती माहिती हव्या त्यावेळी जाणून घेणे, त्यासंदर्भात आपल्याला काही अधिक माहिती असल्यास त्यात ती समाविष्ट करणे ही आज विकसित आणि विकसनशील देशातील लोकांची दैनंदिनी झाली आहे. संवाद साधण्याचा हा अप्रत्यक्ष मार्ग प्रसारमाध्यमांच्या बदलत्या रूपांमुळेच शक्य झाला आहे. ई—लर्निंगद्वारे घरबसल्या शिक्षणाची सोय झाली आहे. केवळ एका बटणात ज्ञानाचे भांडार उपलब्ध होत आहे. ई—कॉमर्स, ई—बिझनेस, ई—मार्केटिंग, ई—बँकिंग, ई—मॅन्युफॅक्चरींग आणि ई—कॅश याद्वारे कोणत्याही देशातील व्यक्तीशी अगदी कमीतकमी वेळात संवाद साधून सुलभ व्यवहार करणे शक्य झाले आहे. ई—मेलद्वारे माहितीची त्वरीत देवाण—घेवाण होऊन संवादाच्या पद्धतीत आमूलाग्र बदल झाला आहे. पी.टू.पी.नेटवर्क याद्वारे समान आवड दर्जा असणाऱ्या व्यक्ती संवाद साधू शकतात. वाय.फाय. द्वारे(वायरल फायडेलिटी) बिनतारी मार्गाने आपण संगणाचा आधार घेऊन संवाद साधू शकतो. ब्लॉग म्हणजे

संकेतस्थळ होय. विविध विषयाबद्दलचे स्वतःचे मत समाजाला कळावे म्हणून व्यक्ती अगर संस्था ब्लॉग उघडते. किंवा दुसरी एखादी व्यक्ती असे संकेतस्थळ उघडून हवी ती माहिती पाहू शकते. यावर लिखित, ऑडिओ, व्हिडीओ इ. स्वरूपात मजकूर असतो. राजकीय व्यक्ती, सिनेकलाकार, शास्त्रज्ञ यांच्यापासून ते अगदी समाजातल्या सामान्य थरातील व्यक्ती आपल्या चाहत्यांशी संवाद साधू शकते. गुगल, याहू इत्यादिसारख्या शोध यंत्राद्वारे आपणास हवी ती माहिती केव्हाही मिळू शकते. विकिपिडिया तर हा अनेक भाषीय सामुहिक ज्ञान वापराचा मार्ग आहे. संवादाचा हा एक वेगळाच नमुना मानता येईल. कोणीही त्यामध्ये अधिक माहिती भरून सुधारणा करू शकतो. याशिवाय चॅट, रूम, फेसबुक, ट्विटरद्वारे व्यक्ती आपली मते मांडू शकते वा दुसऱ्यांची वाचू शकतो.

भारतासारख्या खंडप्राय आणि विकासाच्या वाटेवर वेगाने प्रगती करणाऱ्या व जागतिक महासत्तेचे स्वप्न पाहणाऱ्या आपल्या देशात प्रसारमाध्यमामुळे आज जगण्याचे संदर्भ बदलत आहेत. याची अनेक उदाहरणे आपल्या आजूबाजूला पहावयास मिळतात. कोणतेही प्रसारमाध्यम आज मानवी जीवनाचा अविभाज्य भाग बनू पाहत आहे. माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील प्रसार माध्यमांच्या विकासाच्या अफाट वेगाने भारताने प्रगत म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या अनेक युरोपीय, पाश्चिमात्य देशांनाही मागे टाकले आहे. जगाच्या पारंपारिक इतिहास पाहता राजकीय क्रांती आणि सामाजिक क्रांती हे दोनच शब्द समाजविकासाच्या प्रक्रियेत महत्त्वाचे वाटतात. पण आधुनिक युगात औद्योगिक क्रांती, हरित क्रांती हे शब्द परवलीचे बनले आहेत. त्या मालिकेत भविष्यकाळात जो इतिहास लिहिला जाईल त्यात आता माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रात प्रसारमाध्यमे आणि त्याद्वारे साधला जाणारा संवाद हा तंत्रज्ञान क्षेत्रातील क्रांतीचा निश्चितपणे समावेश होईल अशी स्थिती आहे.

वैद्यकीय क्षेत्रातही रोग्याचे निदान शोधून त्यावर उपचार पद्धती अधिक सुकर आणि सुलभ होण्याच्या दृष्टीने प्रसारमाध्यमांच्याद्वारे साधला जाणारा संवाद हा अधिक महत्त्वाचा मानला जात आहे. गंभीर रूग्णांचा ईसीजी, सीटी स्कॅन या गोष्टी डॉक्टर इंटरनेटवरून बघू शकतात. आपल्या सहकाऱ्यामार्फत त्या रूग्णांवर योग्य तो उपचार करतात. एखाद्या रूग्णांच्या बाबतीत अगदी गुंतागुंतीची स्थिती उद्भवली असेल तर व्हीडीओ कॉन्फरसिंगद्वारे ते आणखी काही डॉक्टरांशी त्या क्षणीच सल्लामसलत करू शकतात. अनेक शक्यतांचा विचार होऊ शकतो. आणि कमीतकमी धोक्याचा पर्याय निवडण्यासाठी हा सल्ला महत्त्वपूर्ण ठरतो. केवळ तज्ञ डॉक्टरांना या प्रसारमाध्यमांद्वारे साधल्या जाणाऱ्या संवादाचा उपयोग आहे असे नाही. तर वैद्यकीय शिक्षणाच्या तंत्रातही आता सुगमता आली आहे. बारा–पंधरा विद्यार्थ्यांना अभ्यासासाठी एखादे मनुष्य शरीर उपलब्ध असे आता एलसीडी, थ्रीडी इत्यादीसारख्या तंत्रज्ञानामुळे प्रत्यक्ष मनुष्य शरीराची गरज कमी भासून त्या माध्यमाद्वारे माहिती जाणून संवाद साधू शकतो. वैद्यकिय क्षेत्रात वरील प्रकारच्या कार्यात हल्लीची प्रसारमाध्यमे विलक्षण प्रभावी ठरत आहेत आज जागतिक पातळीवर व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंगद्वारा वेगवेगळ्या विषयांतील तज्ञ आपले वैद्यकीय ज्ञान इतरांपर्यंत पोहचवत असतात. त्याचा फायदा असा होतो की, घरबसल्या जगातील वेगवेगळे प्रॅक्टिशनर्स, त्या त्या विषयातील तज्ञ डॉक्टर्स एकमेकांशी व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंगद्वारा चर्चा करतात, आपल्या ज्ञानाची देवाण–घेवाण करतात. नवीन तंत्रज्ञान एकमेकांपर्यंत पोहचविण्यासाठी आणि ते जाणून घेण्यासाठी आज प्रसारमाध्यमे आणि त्याद्वारे साधला जाणारा संवाद ही काळाची गरज बनली आहे.

एकंदरीत प्रगत तंत्रज्ञानाद्वारे आज आपण हजारो मैलावरून एखाद्या व्यक्तीशी एखादे बटन क्लीक केल्यास तासनतास संवाद साधू शकतो. वेळ, श्रम, पैसा या सर्वांची यातून बचत झाली आहे. पण इंटरनेट, एस.एम.एस., मोबाईल, ई–मेल, चॅटिंग आणि सोशल नेटवर्किंगद्वारे प्रसारमाध्यमांच्या साहाय्याने आज संवाद क्रांती होत असली तरी यामुळे विकसित झालेली संवादकौशल्ये टॅक्निकल ओरिएंटेड होत आहेत. खरे तर सोशल नेटवर्किंग हे जरी आजच्या प्रगत युगातील अत्यंत सोयीचे साधन बनले असले तरी व्यावसायिक कार्पोरेट जगात ते वादग्रस्तही होत आहे. त्यामुळे त्याच्या वापराला काही एक प्रमाणात मर्यादा पडत

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX Issue - I January - March - 2020

ENGLISH PART - VI / MARATHI PART - IV

Peer Reviewed Referred and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

TRUE COPY,
LIBRARIAN,
Hon. Shri. Annasaheb Dange Arts, Commerce & Science College, HATKANANGALE, Dist. Kolhapur.

CONTENTS OF ENGLISH PART - VI

S.No.	Title & Author	Page No.
1	Problems and Prospects of the Cooperative Movement in India under the Globalization Regime **Mrs. Sunita S. Telsinge**	1-9
2	Rural Development in India through Entrepreneurship **Dr. Ashok P. Jadhav**	10-19
3	Role of Women in Dairy Industry in Kadegaon Tehsil **Mr. Yadav Sachin Vilasrao**	20-24
4	Massive Open Online Courses (MOOCs) in Higher Education in India **Mr. Mahesh N. Gaikwad**	25-34
5	Challenges before Higher Education in India **Dr. Kasbe T. S.**	35-40
6	New Social Problems **Prof. Dr. Dilawar Usuph Jamadar**	41-44
7	CYBER CRIME : Category Wise Types, Laws - Remedies and Security **Dr. Dayawati Padalkar**	45-49
8	Urban Centralitical Hierarchy Functional Base in Maharashtra: A Geografical Perspective **Dr. A. G. Ohal** **Mrs. Nita Jadhav**	50-57
9	Revisiting ICE Berg Theory of Knowledge Management: Surfacing Tacit Knowledge Based on Phenomenological Study **Ms. Kalpana Chavan**	58-64
10	Challenges before Higher Education in India **Dr. Golhar Sandip Bhonjiba**	65-66

TRUE COPY,
LIBRARIAN,
Hon. Shri. Annasaheb Dange Arts, Commerce & Science College, HATKANANGALE, Dist. Kolhapur.

2. Rural Development in India through Entrepreneurship

Dr. Ashok P. Jadhav
Assistant Professor, Head, Department of Commerce, Hon Shri. Annasaheb Dange ACS College, Hatkanangale, Dist- Kolhapur.

Abstract

In the era of globalization, entrepreneurship development in the rural context is a challenge. According to 2011 Census 68.84% people are living in rural areas of India. People in rural areas suffer with unemployment, poor infrastructure facilities which may be solved with the development of the rural entrepreneurs. "Rural Entrepreneurship can be defined as entrepreneurship emerging at village level which can take place in a variety of fields of endeavor such as business, industry, agriculture and acts as a potent factor for economic development". But, these rural entrepreneurs are suffering with various problems like fear of risk, lack of finance, illiteracy, and competition from the urban entrepreneurs. Rural entrepreneurs increase the standard of living and purchasing power of the people by offering employment opportunity to the people in villages. This paper is focused on the role of rural industries in economic development, performance of rural industries and Government policies for rural development in India and possible suggestions to overcome the problems faced by the rural industry.

Keywords: Rural Entrepreneurs, Rural Industry, Government Policies

1. Introduction

These days rural enterprise is a noteworthy event for the general population who fundamentally meander from country zones or semi-urban territories to urban zones. It is additionally a reality actually that the larger part of rustic business people are confronting heaps of issues due to non accessibility of prime enhancements in provincial territories especially in creating nations like India. Surely the financial extension of our nation for the most part relies upon the development of provincial regions and furthermore the way of life in its country mass. For the monetary advancement of a nation and of locales inside the nation country business visionary is a standout amongst the most essential sources of info. Presently business visionaries are additionally headed to achieve accomplishment in their business alongside the qualities

APS

ISSN NO : 2347-3150

FAMILY MANAGED BUSINESS: CONFLICT AND ITS IMPACT WITH SPECIAL REFERENCE TO KOLHAPUR AND SANGLI DISTRICT IN MAHARASHTRA

Dr. Ashok P. Jadhav
Assistant Professor and Head
Department of Commerce
Hon. Shri Annasaheb Dange ACS College, Hatkanangale
Dist.- Kolhapur, (Maharashtra)

ABSTRACT

A family business is a company that is influenced by one or more families in a substantial way. A family is defined as a group of people who are descendants of one couple and their in-laws as well as the couple itself. Present research paper contributes to the understanding of types of conflict, its causes and impact in the form of split in the family managed business. It reviews and analyzes concepts, characteristics and contribution of family business in the Western Maharashtra context. It evaluates causes and types of conflict experienced by the owner manager of two categories of family businesses: those who had gone through split and who had never gone through split, although have experienced conflict.

1. INTRODUCTION

Interest in family business is recent, and most often creation of knowledge in this field is limited to Western academics. Family Businesses are the lifeline of India's economy. Almost 90% of Indian Businesses are family-owned, which makes the rest of the business community largely depend on them. Family businesses are important, not only because they make an essential contribution to the economy, but also because of the long-term stability they bring, the specific commitment they show to local communities, the responsibility they feel as owner and the values they stand for. This is primarily driven from the fact that amongst millions of business units that are registered across nations, majority are small businesses primarily owned and managed by families. Most often, family businesses stemmed out of family strength of doing a certain activity well. Everything revolves around the family, which is the reason for much of these businesses to

POLICIES FOR ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AND PERFORMANCE OF RURAL INDUSTRIES

Dr. Ashok P. Jadhav
Asst. Professor and Head
Department of Commerce and Management
Hon Shri Annsaheb Dange .A.C.S College, Hatkanangale
Dist-Kolhapur, Maharashtra

ABSTRACT

Indian population lives mostly in villages. The village is the back-bone of the country. Rural industries play important role in the national economy in the rural development. Along with generating employment opportunities in the rural areas with low capital cost and raising the real income of the people rural entrepreneurship also contributes in the development of agriculture and urban industries. To reduce poverty, migration, economic disparity, unemployment and develop rural areas and backward regions rural entrepreneurship might be one of the perfect solutions.

Keywords: *Policies, Entrepreneurship Development, performance, Rural industries.*

I. INTRODUCTION

The post independent India was left with a Himalayan task in developing its economy in general and especially the Rural Area as 80% of population lives in rural village and poverty was main task to be dealt with. There is significant progress in achieving rural development till last budget after 14 finance commission recommendations. However the result was not very satisfactory. It was observed that in many research only 20% or less than that of 20% of the benefit from the government schemes was reaching the poor and hence the total development of rural people itself was less. As such we can say that there is a need to look in to the history and research why still poverty and, under development and unemployment are existing in most of the parts of the country and especially still in rural villages. Various studies were carried out by eminent people, research scholars and they all contributed to the extent of their specialized filed what so ever they have dealt with.

The history and statistics of rural employment generation by government, NGO and self individual's shows appreciable positive improvement. The Central Government schemes, State Government schemes, NGO'S schemes resulted considerable progress in society in terms of economic development and employment generation. These result was not achieved in few days or few years, In fact the present position of rural